

In dit nummer

29

Het project bruine kiekendief

Broedsucces bij kievit

Watervogels in Vlaanderen

Zeevogel uit het sop gelicht:
noordse stormvogel

Broedende grote meeuwen in
de gemeente Zedelgem

De '3 BV's': ABV, BBV en
SBV: een update

In de loop van december was het zover: het einde van Kliniekstraat 25, de thuisbasis van het INBO. We verhuizen naar het nieuwe [Herman Teirlinckgebouw](#) waar nu ook de collega's van het Agentschap Natuur en Bos (ANB) gehuisvest zijn. Uiteraard blijven we ook daar, in samenwerking met Natuurpunt, werken aan de coördinatie en gegevensanalyses van de verschillende vogel-monitoringprojecten. Ook in dit nummer komen de 3 'groten': ABV, BBV en WVT overigens weer ruimschoots aan bod.

Tijdens het schrijven van dit editoriaal dwarrelen er volop sneeuwvlokjes naar beneden en heerst er weer een complete chaos op de Vlaamse wegen...de winter heeft zijn intrede gedaan. Ervaren vogeltellers denken dan eerder aan de mooie taferelen tijdens de watervogeltellingen, mogelijke 'sneeuwtrek' van lijsterachtigen als kramsvogels en koperwieken enz... De winterperiode is traditioneel ook een tijd waarin nog wordt gesleuteld aan de in voorjaar en zomer verzamelde gegevens, maar we stellen toch vast dat we jullie data steeds vroeger mogen ontvangen dankzij de vlotter verlopende online invoer. Dit jaar verlieten we het oude INBO-invoerportaal voor ABV en BBV-data en stapten we over op respectievelijk meetnetten.be en waarnemingen.be. Die overstap werd uitgebreid gecommuniceerd en we zijn dan ook blij vast te stellen dat relatief weinig problemen werden gemeld en vooral dat de gegevens vlot blijven binnen komen, hartelijk dank daarvoor!

Vogelnieuws 29 is een erg goed gevuld nummer geworden boordevol trend- en aantalsgrafieken van heel wat broedvogels en wintergasten. De collega's van het zeevogelteam lichtten ook nu weer één soort uit het sop: de noordse stormvogel passeert deze keer uitgebreid de revue. Verder kan je de meest recente informatie van het zender-project rond de bruine kiekendieven rustig nalezen en verschijnen er ook bijdragen over de dakbroedende 'grote meeuwen' en het nestsucces van Kieviten op de Wase linkerscheldeoever.

We wensen iedereen veel leesplezier en een boeiende winter vol ornithologische verrassingen!

Editoriaal

Middelste bonte specht - Glenn Vermeersch

Overzicht van enkele resultaten van het bruine kiekendiefproject in 2017

Anny Anselin [anny.anselin@inbo.be], Henk Castelijns, Kris De Graeve, Christian Boutrouille & Filiep T'Jollyn

Bruine kiekendief - Glenn Vermeersch

Ondertussen is het zevende jaar van het bruine kiekendiefproject bijna voorbij. In deze bijdragen brengen we nieuws over twee onderzoeksthema's: de dispersie en het landschapsgebruik/trekroutes & overwinteringsgebieden.

Dispersieonderzoek door gebruik van kleurmerken (wingtags)

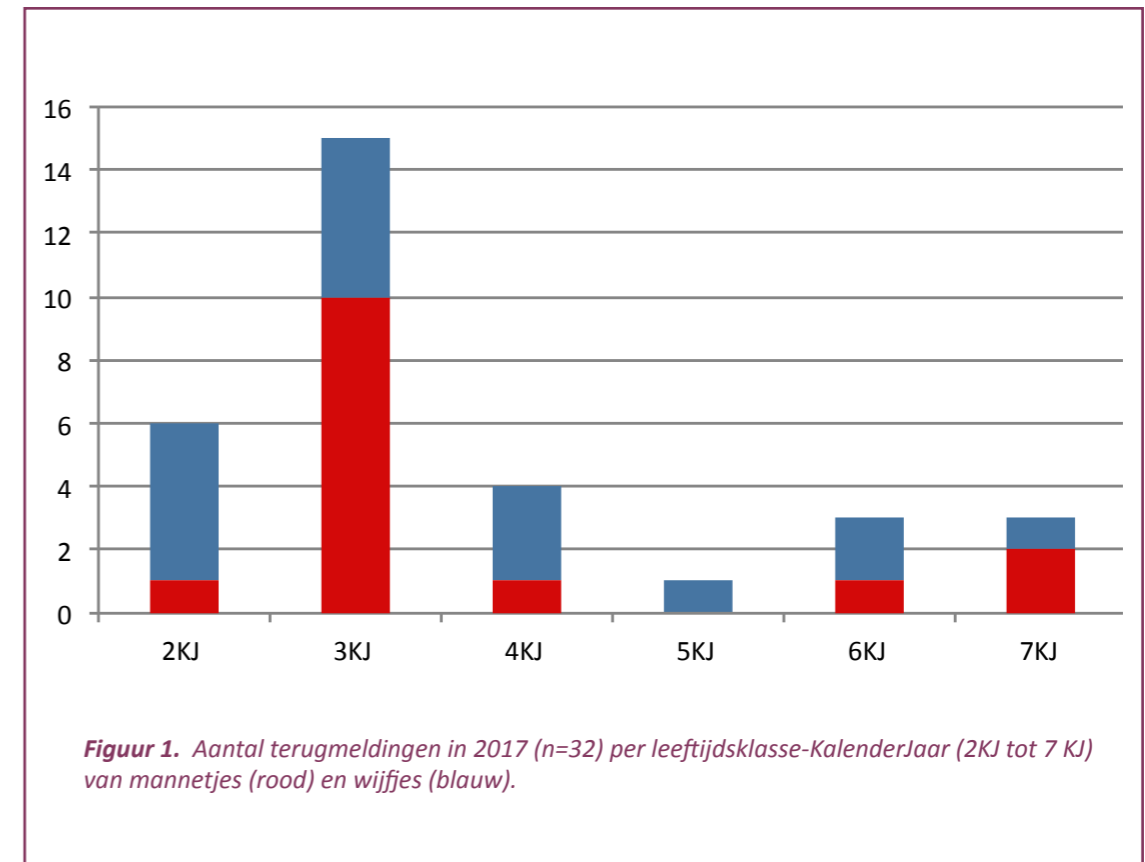
Het kleurmerkenonderzoek gestart in 2011, wordt gecoördineerd door het Instituut voor Natuur-en Bosonderzoek, in nauwe samenwerking met de Werkgroep Roofvogels Zeeland (coördinator Henk Castelijns), de Natuurwerkgroep De Kerkuil (coördinator Kris Degraeve) en recent ook de Groupe ornithologique et naturaliste Nord-Pas de Calais -GON- (coördinator Christian Boutrouille), en met medewerking van verschillende Vogelwerkgroepen van Natuurpunt.Studie en natuurfotografen, de Belgische Ringdienst en de Nederlandse Ringcentrale. De kleurmerken werden geleverd door het Centre d'Etudes Biologiques te Chizé (Frankrijk). Er is ook samenwerking met de Regionale Landschappen Meetjesland en IJzer & Polder.

Wij kleurmerken juveniele Bruine Kiekendieven om te weten hoe hun dispersie verloopt. Vertoont de soort een plaats- en habitattrouw? Waar en hoe ver gaan ze als adult broeden ten opzichte van hun geboorteplaats? En blijven ze dan als adult in dezelfde omgeving broeden? Gaan ze broeden in hetzelfde type habitat waarin ze geboren zijn: riet, graan of grasland? Een aantal van die gegevens (afstanden, habitattrouw) worden momenteel nog verder uitgewerkt. Hier geven we een update van het aantal terugmeldingen en getagde jongen in 2017.

Terugmeldingen in het voorjaar 2017

Tot voor het broedseizoen 2017 werden sinds 2011 een totaal van 642 juveniele Bruine Kiekendieven gekleurmerkt. Hiervan hebben we er tot het einde van 2016 niet minder dan 98 van teruggezien. Het aantal terugmeldingen uit het voorjaar 2017 wordt weergegeven in Figuur 1. In totaal werden tussen januari 2017 en juni 2017 al 32 verschillende vogels teruggezien, 15 mannetjes en 17 wijfjes. Bijna de helft daarvan (15) zijn derde kalenderjaarsvogels (3 KJ). Van die 32 vogels worden er 18 voor het eerst teruggemeld, 8 mannetjes en 10 wijfjes. De leeftijdsverdeling van de teruggemelde vogels wordt per geslacht weergegeven in Figuur 1.

Teruggemelde vogels worden zowel gewoon overvliegend als broedend geobserveerd. Van beide zijn de gegevens interessant om de overleving te bepalen, maar voor het plaats- en habitatonderzoek zijn de broedende vogels natuurlijk het "nuttigst". Van hen kunnen we de afstand geboorteplaats/broedplaats bepalen en weten we ook in welk habitat ze hun nest maken. Tussen de terugmeldingen zitten er altijd wel enkele "speciaaltjes" die dit onderzoek boeiend maken en stimulerend werken. Tegelijk roepen

ze meer vragen op en geven aanwijzingen dat alles wel wat complexer is dan op het eerste zicht lijkt en we voor conclusies zeker rekening zullen moeten houden met de detectiekans. Twee jongen (beide mannetjes) uit eenzelfde nest gingen respectievelijk op 10 en op 70 km van hun geboorteplaats broeden. Twee andere 'broertjes' daarentegen, kwamen beide terug naar hun geboortegebied. Twee jongen geboren in Zeeland in 2017 gingen als volwassen vogel (3 KJ) in Noord-Frankrijk broeden. Beide brachten succesvol jongen groot. Die werden getagd door Christian Boutrouille van de GON. Dit jaar kregen we er weer een aantal "tweede generatie" tagjongen bij, dus jongen waarvan minstens één van de ouders getagd is. Deze gegevens zijn interessant voor genetisch onderzoek naar verwantschappen. Van bijna alle jongen die wij taggen hebben we namelijk borstveerstalen en dat zijn er ondertussen dus al heel wat. Aan de Westkust vestigde zich een mannetje uit Zeeland als broedvogel, en werden dit jaar meerdere terugmeldingen opgetekend, wat uiteraard stimulerend werkt. Dit komt bijna zeker door de verhoogde observatie-intensiteit. Een aantal oudere vogels (meer dan 4 KJ) vestigen zich jaar na jaar binnen een afstand van minder dan 10 km van

de eerste locatie waar ze als adult broedend werden waargenomen. Dit jaar waren er tijdens trek-en winterperiode geen terugmeldingen uit Afrika maar er werden wel vogels gezien in Zuid-Spanje (Andalusia) en nabij de Ebro-Delta. Tijdens de najaarsperiode (september-oktober) werden eerste kalenderjaarvogels waargenomen in Ierland, aan de monding van de Thames en in Gallicië. We zijn benieuwd of we daar later nog verder meldingen van zullen krijgen.

Kleurmerken van jongen in 2017

2017 werd een topjaar voor het kleurmerken met niet minder dan 162 getagde jongen in 50 nesten. De combinatie van een relatief goed broedseizoen met verhoogde inspanningen bij alle medewerkers was daar niet vreemd aan. In het bijzonder aan de Westkust waren de aantallen gekleurmerkte jongen hierdoor veel hoger dan de andere jaren! Ook in Noord-Frankrijk, waar we vorig jaar het wingtagproject demonstreerden bij de Groupe ornithologique et naturaliste Nord-Pas de Calais (GON), werden dit jaar 22 jongen gekleurmerkt. Ook Zeeland scoorde (zoals steeds) goed en dankzij de inspanningen van plaatselijke ringers aan de Oostkust werd hier toch ook in 5 nesten getagd. Een overzicht vind je in Tabel 1.

Ook volgend jaar gaan we verder met het kleurmerken van jonge kiekendieven en hopen

Tabel 1. Aantal gekleurmerkte jongen in de verschillende regio's in 2017

Regio's	Aantal jongen	Aantal nesten
NO-Vlaanderen	28	9
Oostkust	18	5
West-Middenkust	44	14
Zeeland	50	15
Noord-Frankrijk	22	7
	162	50

we opnieuw een aantal interessante terugmeldingen te ontvangen. Een gedetailleerde uitwerking van de resultaten tot en met 2017 zou dan ook gereed moeten zijn.

Onderzoek naar homerange en teeltenkeuze bij het jagen en migratie door gebruik van zenders

Onderzoek tijdens het broedseizoen naar homerange en landschapsgebruik tijdens het jagen, en naar de migratieroutes en overwinteringsgebieden, startte in 2013. Het wordt uitgevoerd door het Instituut voor Natuur-en Bosonderzoek in nauwe samenwerking met LifeWatch, Werkgroep Grauwe Kiekendief (Groningen) en het Institute for Biodiversity and Ecosystem Dynamics van de Universiteit van Amsterdam, waar de door ons gebruikte UvA-Bits loggers worden gemaakt en online-faciliteiten worden geboden voor allerlei visualisaties, dataopslag, en analyses.

We zenderen volwassen vogels om te weten welke landschapselementen zij tijdens de broedperiode gebruiken, en dit vooral in relatie met foerageren-en voedselaanwezigheid. We bekijken hoe groot hun homerange is en of die in oppervlakte en vorm varieert tijdens de verschillende fasen van de broedperiode (broeden, kleine jongen, oudere jongen, uitvliegperiode). Daarnaast verzamelen we gegevens over de migratieroute en aanwezigheid in overwinteringsgebieden. In totaal werden in het Noord-Oostvlaams Krekengebied (B) al 6 Bruine Kiekendieven van een logger voorzien, en in Groningen (NL) 4 vogels. Daarvan werden er een aantal recent niet meer teruggezien. Loggers functioneren maar een beperkt aantal jaren en er kan natuurlijk ook sterfte bij de vogels optreden, in het bijzonder tijdens de trekperiode. Dit jaar waren er twee mannetjes terug in onze gewesten, "Jozef" en "Ben". Van beide konden we alle informatie uit de logger leeghalen.

Zendervogel Jozef

Alhoewel alle geloggerde Bruine Kiekendieven interessant zijn, is Jozef zonder meer een zendervogel met een verhaal. Hij is ook de langste "in functie". Gevangen door ringer Kjell Janssens in juni 2013 nabij Waterland-Oudeman (NO-Vlaanderen, B) draagt hij al 5 jaar een nog werkende (Uva-Bits) logger. We geven hier een overzichtje van zijn doen en laten sinds 2013. Zijn gedetailleerde gegevens over landschapsgebruik tijdens de broedperiode, en van migratie-overwintering, zullen in detail verwerkt worden en gepubliceerd in wetenschappelijke artikels (zie verder). In 2013 begon Jozef aan een nest in raaigras dat echter na een zwaar onweer werd verlaten in de eifase. Zijn wijfje, Mia, was ook gezenderd in 2013, een kleine maand voor Jozef. Na zwerfperiode van enkele weken in de wijdere omgeving, herbegon het koppel vrij laat aan een nieuw nest, deze keer in een tarweveld dat net ten noorden van het raaigrasland lag. Om de beide

gezenderde vogels zo lang mogelijk te kunnen volgen tijdens het grootbrengen van het jong, en om dus vooral predatie te vermijden, werd een zone van 10 x 10m rond het nest afgezet met een elektrische afsluiting. Mia verliet het broedgebied echter zeer snel nadat het jong geboren was. Als de jongen nog heel klein zijn jaagt enkel het mannetje en neemt het wijfje de prooi over. Daarna fileert ze de aangebrachte prooi op voorhand tot hapklare brokjes, die ze dan aan de kleine jongen voedert. Jozef bleef dus wel muisjes aanbrenge, en wierp die bij het nest, maar die waren veel te groot voor het nog heel kleine jong. We besloten het donsduiken met reepjes vlees bij te voederen tot het zelfstandig de door Jozef geleverde muizen aankon. Het was een laat nest en het enige uitgekomen jong vloog hierdoor pas uit eind augustus. Ben foerageerde tijdens het grootbrengen van het jong bijna uitsluitend over een uitgestrekt zaadgrasperceel - dat veel veldmuizen herbergde- op een 500 m van het nest. Ook Torenavalk, Buizerd en andere Bruine Kiekendieven kwamen hier voedsel zoeken. Deze vogels werden wel door de blijkbaar dominante Jozef voortdurend weggejaagd. In de lente van 2014 kwam Jozef terug met interessante informatie over zijn trekroute en overwinteringsgebied, dat in West-Mali lag. Hij begon deze keer te broeden in de rietkraag van een kreek, op nauwelijks enkele honderden meters van zijn nest in 2013. Ook hier ging het mis en herbegon hij in een nabijliggend tarweveld. Opnieuw jaagde hij opvallend veel boven twee zaadgrasvelden in de omgeving. Na het oogsten telden we ook hier hoge dichtheden aan veldmuisholletjes. De drie vrij grote jongen werden echter gepredeerd, dus weer een mislukking, alhoewel we over het jachtgedrag toch vrij veel gegevens konden verzamelen. In 2015 kwam Jozef opnieuw terug, en begon te broeden in diezelfde kreek van 2014, maar iets noordelijker. Van plaatstrouw gesproken! Weer mislukte dit broedsel (hoogstwaarschijnlijk al met jongen-het nest was moeilijk bereikbaar), maar deze keer kwam geen tweede nest meer. Hij jaagde deze keer opvallend weinig boven een dichtbij liggend zaadgrasperceel, en bij het tellen van muizenholletjes bleken de aantallen daar zeer laag te zijn. Jozef vloog in de nazomer 2014 plots twee keer zo'n 120 km naar het zuidwesten, waarbij hij enkele dagen doorbracht in de polders van de noordfranse kuststrook tussen Calais en Duinkerke, en in de Moeren. Hij overnachtte er in bietenvelden, maar vloog erna terug naar het NO-Vlaamse krekenge-

Geloggende Jozef in voorjaar 2017 in de Westvlaamse Moeren - Guy Flohart

bied. Het werd voorjaar 2016 en ondanks grondig zoeken was er geen spoor van Jozef. In augustus echter kregen we via de antenne van het basisstation in het krekengebied heel even contact, maar een geschikte kans om de logger te downloaden viel in het water door verstoring van wandelaars. En daarna was er geen contact meer...Waar had Jozef dan wel gebroed in 2016? Zou hij nog terugkomen? Werkte zijn logger nog? Begin 2017 wachtten we vol spanning op zijn komst. Tot alles een onverwachte wending kreeg. Guy Flohart, een Franse ornitholoog, had begin mei in de Westvlaamse Moeren, vlak bij de grens, een gezenderde bruine kiekendief gefotografeerd. Het bleek niemand minder dan Jozef te zijn. Hij had al een nest (maar waarschijnlijk nog zonder eieren of in een beginstadium) in een raagrasperceel, dat echter begin mei was gemaaid. Toen we ter plaatse kwamen was hij al opnieuw bezig met nestbouw in een nabijgelegen tarweveld, maar hij was soms lange periodes afwezig. Al gauw werd het duidelijk dat hij bigaam was en nog een tweede graannest had, in gerst, een anderhalve kilometer verderop, en daar ook met nestmateriaal naartoe vloog. Na een aantal pogingen om de gegevens uit de logger te downloaden lukte het ons uiteindelijk en kregen we zicht

op Jozef's doen en laten tijdens de periode najaar 2015 tot voorjaar 2017. Wat bleek? Hij had in 2016 gebroed in een tarweperceel in de Moeren, nauwelijks een kilometer van zijn tarwenest in 2017. Waren zijn uitstapjes dan een soort verkenning? Of is Jozef misschien geboren in de Moeren en had daar al eerder gebroed voor hij naar het NO Vlaamse krekengebied kwam? Toen we hem vingen werd zijn leeftijd geschat op 3-4 jaar, dus hij had al voordien kunnen gebroed hebben. We zullen dit natuurlijk nooit weten, maar het is wel intrigerend.

Uit de gegevens van zijn logger leerden we dat hij de laatste twee winters opnieuw enkele maanden doorbracht in zijn "stekje" in west Mali, op een boogscheut van de Mauretaanse grens in de Afrikaanse Sahelzone, waar hij ook de twee jaren ervoor overwinterde.

Uiteindelijk bracht Jozef dit jaar in een van de twee graannesten 3 jongen groot, die geringd en getagd werden door Jeroen Arnoys van de Natuurwerkgroep De Kerkuil en succesvol uitvlogen.

Zendervogel Ben

Ben werd in 2016 begin mei gevangen en geloggerd door ringer Kjell Janssens nabij Boekhoute in het NO-Vlaamse Krekengebied. Van hem hebben we nog maar twee jaar gegevens, maar gezien hij die twee jaar na elkaar succesvol broedde konden we gedetailleerde gegevens van zijn volledige broedcyclus verzamelen, tot en met de fase waarin de jongen het nest verlieten en hij ze nog geregeld voedsel bracht. Ben bouwde in 2016 eerst een nest in raagrass, maar nadat het perceel gemaaid was verhuisde hij een 500m zuidelijker naar een tarweveld waar hij herbegon. Hij had een succesvol broedsel en drie jongen werden geringd en getagd respectievelijk Walter Desmet van de Vogelwerkgroep NO-Vlaanderen en Filiep T'Jollyn van INBO. In 2017 was Ben eind maart al terug, en kon Roger Janssens de logger volledig leegmaken. Ben overwinterde ook in west Mali, maar toch een stuk zuidelijker dan Jozef. Hij startte nestbouw in een brede rietkraag .. op nauwelijks 300m van zijn tarwenest in 2016. Ben had deze keer een getagd wijfje, geboren in 2015 en afkomstig uit een kreek nabij Nieuw Namen in oost Zeeuws-Vlaanderen. In 2016 werd ze een tijdje nestbouwend waargenomen nabij Assenede (zo'n 30 km zuidwestelijk) maar nadien niet meer gezien. Nu broedde ze dus nabij Boekhoute, op een 7,5 km noordwest van haar nestbouwplaats in 2016. Ben en zijn getagde vrouw hadden een succesvol broedsel met vier jongen die geringd en getagd werden door hetzelfde duo als in 2016, en waarvan er zeker drie overleefden.

Boven: Jeroen Arnoys met een van de getagde jongen van Jozef

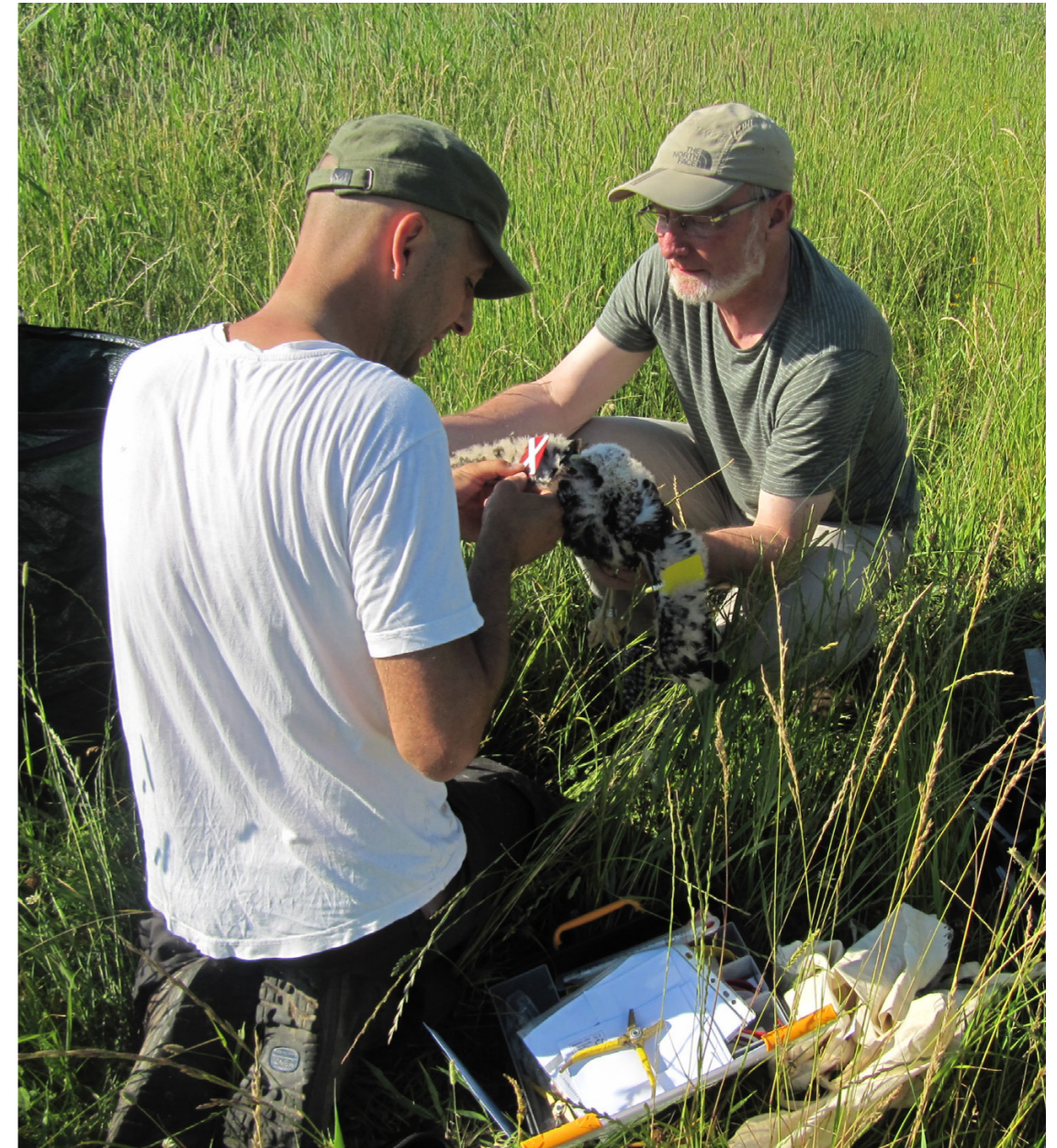
Henk Castelijns en Johnny du Burck tijdens het ringen en taggen in Zeeland

Beide jaren was de maximale homerange van Ben ongeveer 3x3 km², waarbij hij vooral over tarwevelden foerageerde, soms tot 5 km ver. In beide jaren konden we verschillende maanden gegevens verzamelen over de landschapskeuze tijdens het broedseizoen. Gezien Ben's nest te ver was om via antennes de gegevens naar het basisstation door te geven, werd het basisstation afgekoppeld en mobiel gebruikt. Tijdens beide broedseizoenen van Ben stond ringer Roger Janssens van de Vogelwerkgroep NO-Vlaanderen in voor het regelmatig "manueel" downloaden van de data.

Ondertussen werd er begonnen met een gedetailleerde uitwerking van de migratieleroutes en overwinteringsgebieden van alle beschikbare gegevens van de 10 geloggerde Bruine Kiekendieven, onder coördinatie van Wouter Vansteelant in samenwerking met het INBO en andere experts van de Werkgroep Grauwe Kiekendief. De gegevens over het landschapsgebruik tijdens het broedseizoen (in NO-Vlaanderen én Groningen) worden volgend voorjaar uitgewerkt.

Dankwoord

Met dank aan alle waarnemers maar in het bijzonder aan de ringers en taggers: Jeroen Arnoys, Rik Vande Kerchove, Filip De Ruwe, Walter Desmet, Franky Switzynck, Roger Janssens, Filiep T'Jollyn, Henk Castelijns, Johnny du Burck en medewerkers, Christian Boutrouille. Hilbran Verstraete en Roger Janssens hielpen bij het downloaden van Jozef's logger, en Roger Janssens zorgde voor het manueel downloaden van Ben's gegevens in 2016 en 2017. Ook dank aan de landbouwers die bereid waren om graannesten te laten beschermen en het Regionaal Landschap Meetjesland en Ijzer & Polder, en ANB voor ondersteuning bij de nestbescherming.

Het taggen van Ben's jongen in het NO-Vlaamse Krekengebied

Nestsucces bij weidevogels: de Kievit

Geert Spanoghe [geert.spanoghe@inbo.be]

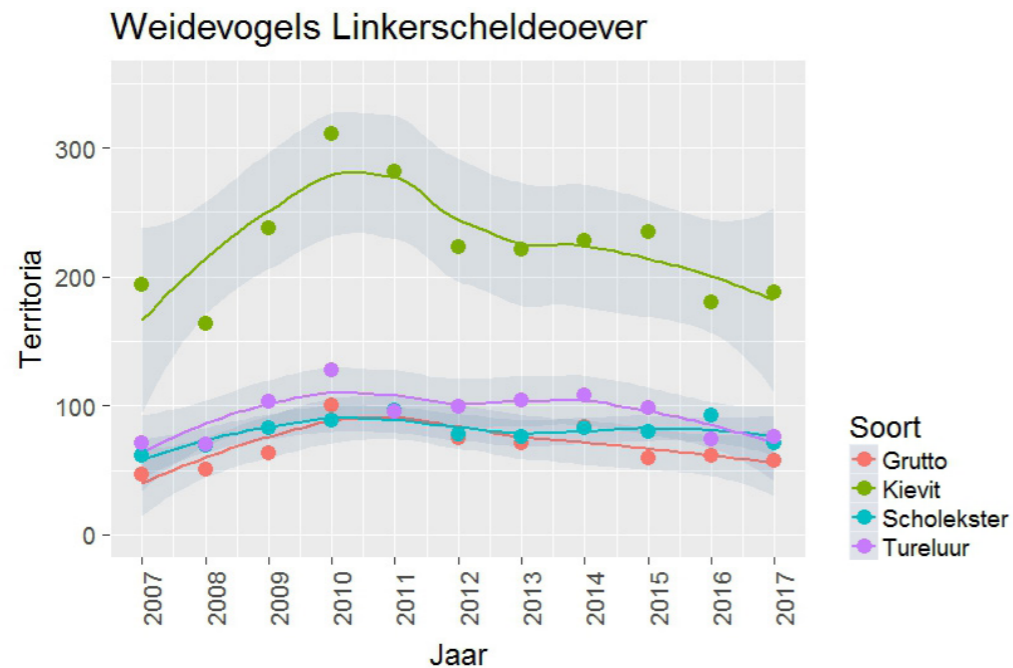
Sinds 2013 wordt het nestsucces van weidevogels opgevolgd op de Linkerscheldeoever. De nadruk ligt op de weidevogelgebieden maar om de steekproef robuuster te maken en te kunnen vergelijken, wordt dit ook naar andere gebieden opengetrokken. We willen hiermee cijfermatig onderbouwen wat we tijdens de monitoring aanvoelen: onze 'klassieke' weidevogelgebieden scoren slecht. Maar gaat het elders beter? Of kan door inrichting en beheer bijgestuurd worden? Hier lichten we de resultaten van de kievit toe, onze algemeenste weidevogel.

Sinds de afwerking van de weidevogelgebieden Doelpolder Noord en Putten West steeg het aantal territoria ruim boven de 200 uit, met een piek van meer dan 300 in 2010 (Figuur 1 en 3). Ook Grutto en Tureluur haalden toen hun hoogste aantallen. Daarna ging de trend neerwaarts om in 2016, een om nog onverklaarbare reden zwak kievitjaar, voor het eerst weer onder de 200 territoria te duiken. In 2017 was er een licht herstel. In de piekperiode zat 60 à 70 % van de kieviten in het vogelrichtlijngebied in de natuurgebieden. In 2015 en 2016

Kievit - Glenn Vermeersch

was dit maar 55 %, met weer stijging tot 66 % in 2017 weliswaar in een jaar met lagere aantallen dan rond 2010. De grootste afname gebeurde wellicht in het havengebied waar stilaan alles volgebouwd geraakt. Daar broeden niet meer de tientallen paartjes van voorheen. De aantallen in het agrarisch gebied liepen wat minder terug. Hoewel ook dit gebied nuttige oppervlakte voor kievit verloor, niet in het minst voor de aanleg van de natuurgebieden.

Figuur 1. Evolutie van het aantal territoria van de belangrijkste weidevogels op de Linkerscheldeoever.

Kievit - Glenn Vermeersch

De resultaten van het onderzoek naar nestsucces bevestigen wat de gemiddelde vogelkijker wel aanvoelde. In de meeste jaren is het resultaat ruim onvoldoende en opgeteld komen we maar aan 38 % op een totaal van 349 nesten. Voor een stabiele populatie is een nestsucces nodig dat varieert van 45 tot 60 %, naargelang de bron die je raadpleegt. Daar zitten we dus onder en als je in detail gaat kijken, is dit vooral zo in de weidevogelgebieden waar nestpredatie de belangrijkste verliesoorzaak is. Daarbij scoorde Doelpolder Noord stevast lager dan Putten West. Dat wil zeggen dat er gebieden zijn waar het nestsucces dus beter is: het havengebied. Op allerlei restgronden, buffer- en infrastructuurstroken worden jaarlijks heel wat jongen grootgebracht. Wat we daar uit leren is dat op geïsoleerde terreinen die omringd zijn door voortdurende bedrijvigheid de predatiedruk lager is dan in onze grote graslandcomplexen, resulterend in een hoger nestsucces.

Dus het verlagen van de predatiedruk (van grondpredatoren) kan het nestsucces verhogen door onze gebieden te 'isoleren'. Dat is iets waar we al mee gestart zijn in 2013 wat toen ook de aanleiding was voor het onderzoek naar nestsucces. Toen werd het zuidelijk deel van Putten West volledig omringd met een elektrisch raster. En hoewel we na vijf seizoenen niet kunnen zeggen dat er geen enkele vos kon binnendringen, zien we als we

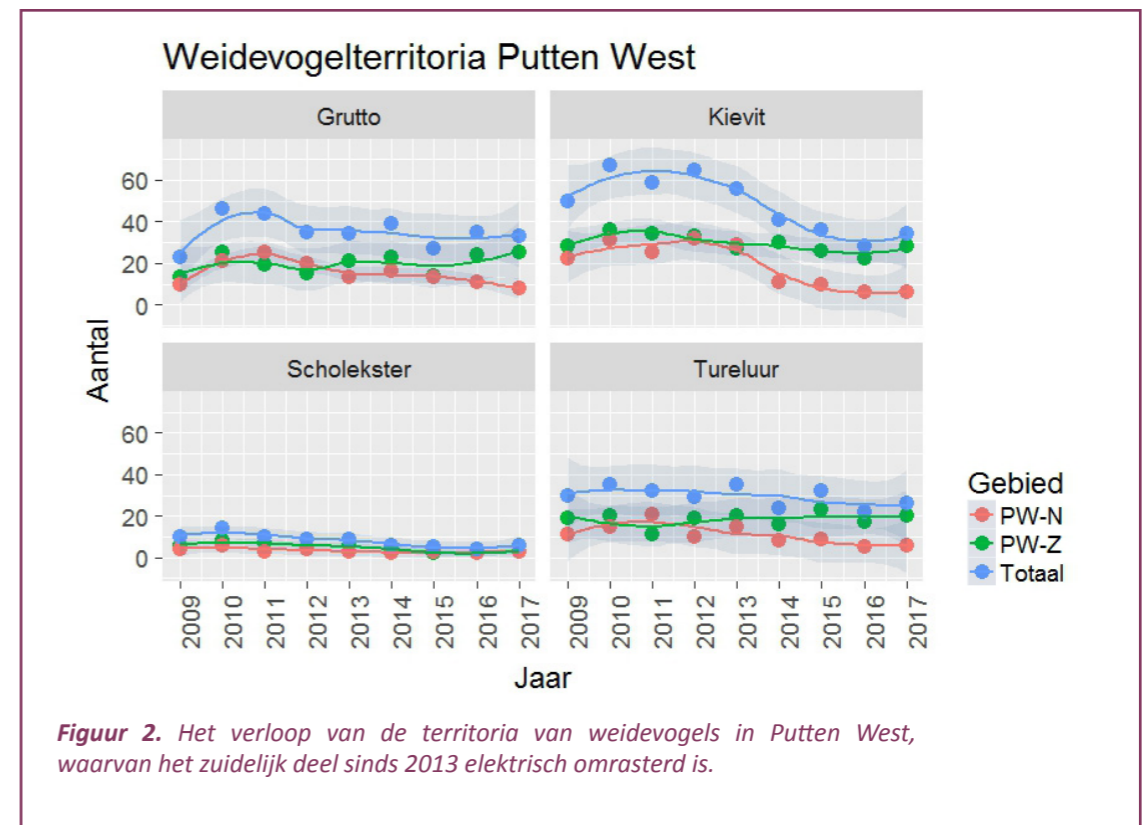
Tabel 1. Nestsucces (in %) van de kievit tussen 2013 en 2017 in het Linkerscheldeoevergebied.

	UK	95% BI	n
2013	30	20-44	82
2014	21	13-34	78
2015	56	42-75	58
2016	65	47-80	51
2017	42	31-58	80
Totaal	38	33-45	349

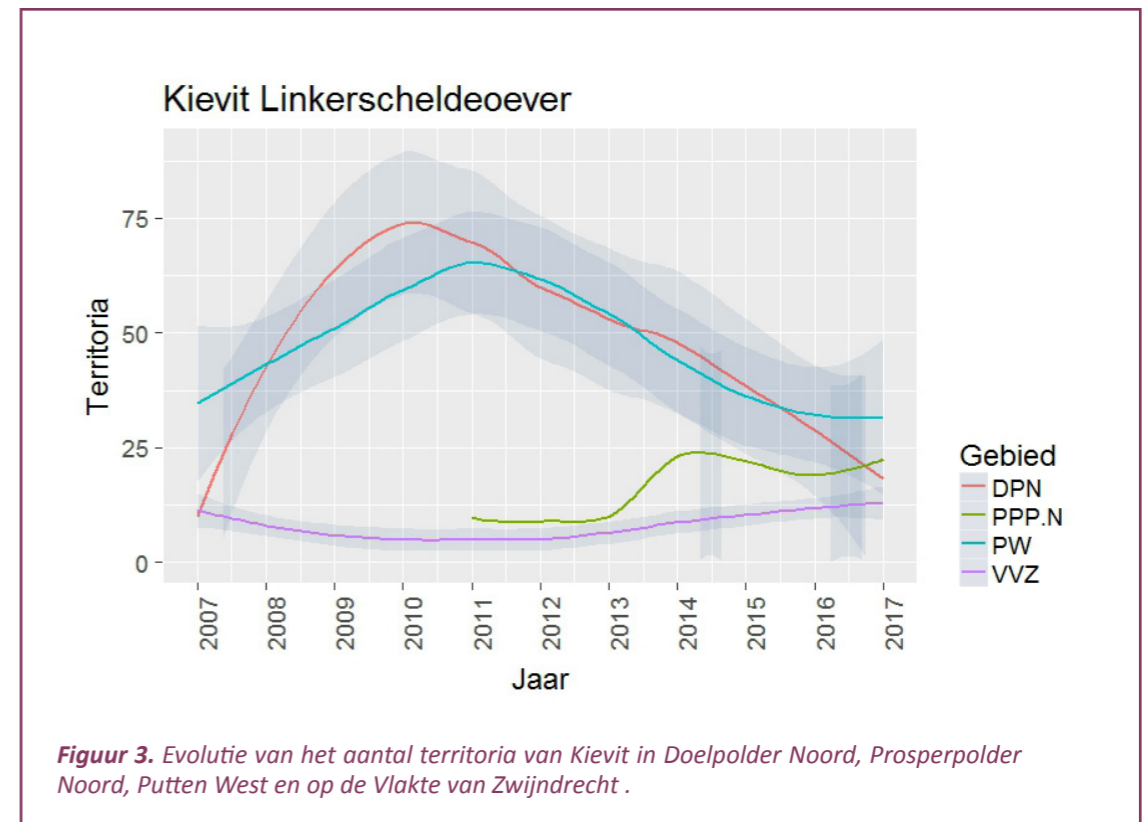
het aantal territoria van de steltlopers eens bekijken (Figuur 2) toch al positieve effecten. Het noordelijk deel van Putten West verliest in belang voor Kievit, Grutto en Tureluur. De belangrijkste aantallen worden nu in het zuidelijk deel gehaald. Waar in heel veel gebieden de aantallen daalden, bleven ze hier op peil. Dit heeft er ook voor gezorgd dat Putten West in zijn geheel een minder sterke daling liet zien in aantallen territoria van weidevogels dan Doelpolder Noord. Deze evolutie zien we ook in het aantal opgevolgde nesten sinds 2013: 108 in het zuidelijk deel tegen 39 in het noordelijk deel. Jaar na jaar lijken daar minder weidevogels over te gaan tot nestelen. Het zuidelijk deel lijkt na de omrastering meer en meer de plaats waar ze dit wel gaan doen. Het nestsucces ligt echter maar net hoger in het zuidelijk deel maar daar horen volgende bedenkingen bij. Ten eerste weten we dat de vos er sommige jaren wellicht is kunnen binnendringen. Ten tweede zagen we daar in de loop der jaren heel veel andere predatoren die allemaal gelokt werden door heel hoge dichtheden van nesten op een kleine oppervlakte. Zo was er een zwarte kraai die zich specialiseerde in het prederen van weidevogelnesten tijdens versterking. Ten derde hadden de nesten in het noordelijk deel door hun lage dichtheid waarschijnlijk een lagere predatiekans.

Het milderen van de predatiedruk is ondertussen een recurrente beheermaatregel geworden. Elk gebied is anders maar de set aan maatregelen is voorlopig beperkt. In Figuur 3 zien we hoe het de Kievit verging op de Vlakte van Zwijndrecht en in Propserpolder Noord. Deze gebieden gingen tegen de trend van de weidevogelgebieden in. Op de Vlakte waren ondanks een herinrichting rond 2010 nagenoeg geen kieviten meer aanwezig. Sinds het plaatsen van een dubbele elektrische draad in de ringsloot steeg het aantal kieviten weer. Ook de eilanden van Propserpolder Noord, ondertussen ook beschermd door elektrische draad, trekken weidevogels aan. In deze gebieden wordt maar een kleine steekproef van nesten opgevolgd, omdat dit praktisch moeilijk is, maar die blijken systematisch uit te komen. Hier zie je ook weidevogels met jongen rondlopen in mei en juni.

In het noordelijk gebied worden de toekomstige natuurgebieden geclusterd. Het geheel zou, mits een adequaat beheer, iets robuuster moeten zijn waardoor we van nature een lagere predatiedruk zouden bekommen. Maar beheerders en onderzoekers zijn er zich van bewust dat we de beoogde doelstellingen voor broedvogels moeilijk kunnen halen zonder bijkomende maatregelen. Predatorwerende omheiningen zullen daarom aspectbepalend blijven in het Vogelrichtlijngebied. Deze zullen zo goed als mogelijk landschappelijk ingepast worden. Ongetwijfeld zullen we in de toekomst nog effectiever, met minder kosten en onderhoud én bovendien minder opvallend te werk kunnen gaan.

Figuur 2. Het verloop van de territoria van weidevogels in Putten West, waarvan het zuidelijk deel sinds 2013 elektrisch omrasterd is.

Figuur 3. Evolutie van het aantal territoria van Kievit in Doelpolder Noord, Prosperpolder Noord, Putten West en op de Vlakte van Zwijndrecht.

Watervogels in Vlaanderen tijdens de winter 2016-2017

Koen Devos [koen.devos@inbo.be], Filiep T' Jollyn

Pijlstaart - Glenn Vermeersch

Het tellen van overwinterende watervogels heeft reeds een lange traditie in Vlaanderen. Met een eerste grootschalige telling in 1967 vormen de watervogeltellingen er immers een van de langstlopende monitoringprojecten. Het project in zijn huidige vorm – met zes maandelijks tellingen in de periode oktober tot en met maart – bestaat sinds 1979/80. De verzamelde telgegevens geven ons belangrijke informatie over de populatiegrootte, verspreiding en trends van watervogelsoorten die hier overwinteren of op doortrek zijn. Daaruit is gebleken dat Vlaanderen voor heel wat van die soorten een internationale betekenis heeft, zoals ook is vastgelegd in verschillende internationale verdragen of richtlijnen zoals de Europese Vogelrichtlijn, de Ramsar-Conventie en de African Eurasian Waterbird Agreement (AEWA).

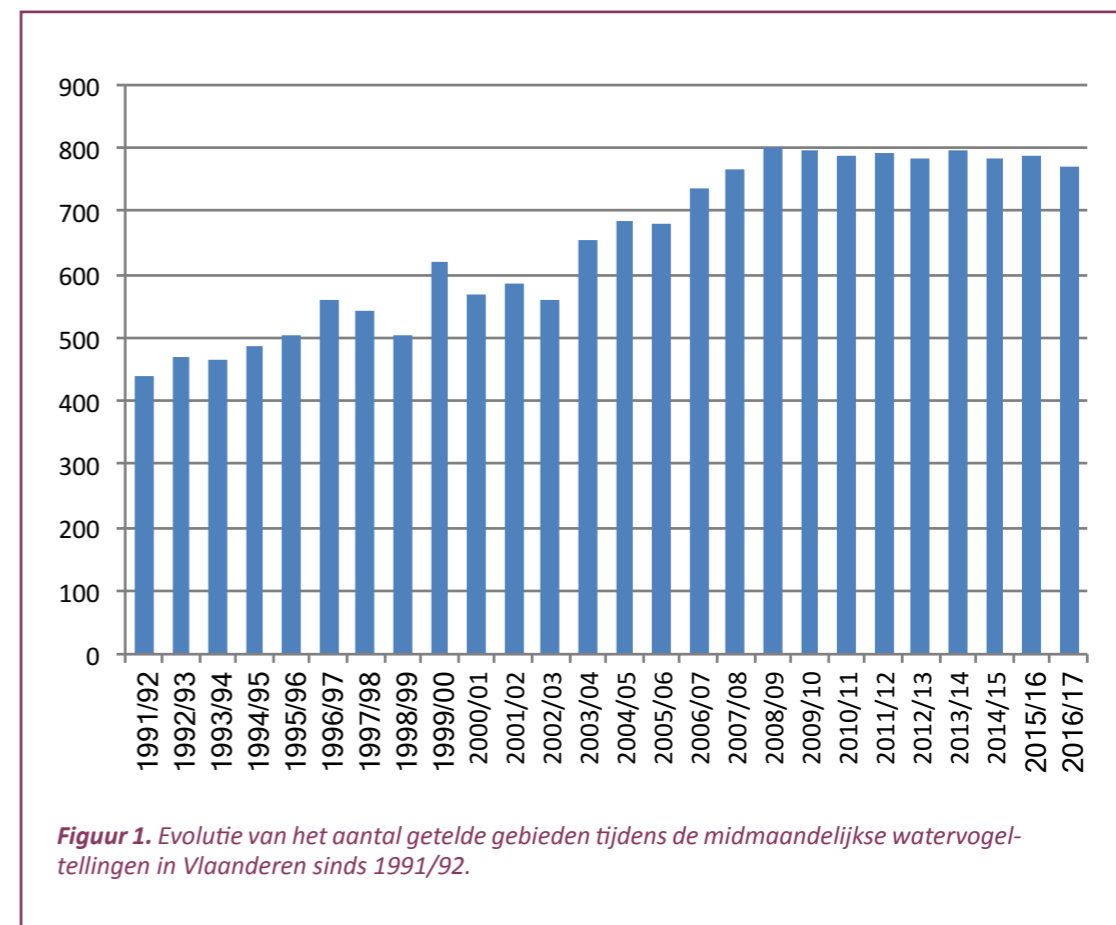
In dit artikel worden de telresultaten van de winter 2016/17 toegelicht. We beperken ons hoofdzakelijk tot een vermelding van de meest opvallende aantallen en pleisterplaatsen in Vlaanderen. Trends over langere termijn worden slechts summier besproken. Hiervoor kunnen we verwijzen naar een artikel dat verschenen is in *Natuur. oriolus* (Devos & Onkelinx 2013) en een binnenkort te verschijnen rapport (Devos & Onkelinx, in prep).

Projectopzet en tellingen

De algemene coördinatie van de watervogeltellingen gebeurt door het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (INBO). Voor een vlotte organisatie van de tellingen is een regionale structuur uitgebouwd met 24 regio's. Elke regio heeft een projectcoördinator die verantwoordelijk is voor het organiseren van het project op regionale schaal. Dit gebeurt vaak onder de koepel van een regionale vogelwerkgroep. Voor het veldwerk wordt beroep gedaan op amateur-veldornithologen die op vrijwillige basis meewerken aan het project. Natuurpunt Studie staat in grote mate in voor de ondersteuning van dit vrijwilligersnetwerk en levert op die manier een belangrijke bijdrage aan het watervogelproject. Een aantal grote en belangrijke gebieden worden in hoofdzaak geteld door INBO-medewerkers (vooral in het Zeeschelde-estuarium en de IJzervallei). Tellingen van de Noordzee zijn niet inbegrepen in de hier gepresenteerde resultaten.

De teldata in 2016/17 waren 15/16 oktober, 12/13 november, 17/18 december, 14/15 januari, 18/19 februari en 18/19 maart. De telomstandigheden waren over het algemeen gunstig tot zeer gunstig. Op 18 februari was er in de voormiddag plaatselijk wel dichte mist in het westen.

Eind november-begin december was er een periode met vrij strenge nachtvorst en plaatselijk wat lichte ijsvorming, maar over het algemeen was de eerste helft van het winterhalfjaar zacht en uitzonderlijk droog. In de eerste week van januari was er een zware koude-inval in Oost- en Zuidoost-Europa (tot -25°C in Polen en Hongarije) maar in West-Europa bleef het vrij zacht. Het telweekend in januari viel in een overgangperiode van zacht naar koud. In de week na het telweekend kregen we in Vlaanderen de eerste ijsdagen en volgde een vrij lange koude periode. 's Nachts zakte de temperatuur tot -7°C , overdag werd het hooguit enkele graden. Dit bleek voldoende om heel wat stilstaande wateren geheel of gedeeltelijk te doen dichtvriezen. In tegenstelling tot West- en Centraal-Europa bleef het in Noord-Europa echter opvallend zacht en was er vanuit die hoek ook geen influx van watervogels te verwachten. In de tweede decade van februari werd het opnieuw erg zacht, met tijdens het telweekend zelfs tot 16°C . Ook daarna was van winterweer geen sprake meer.

Tijdens elke telling wordt in principe gestreefd naar een zo volledig mogelijke telbedekking van waterrijke gebieden zodat het totale aantal getelde watervogels zo dicht mogelijk de werkelijk in Vlaanderen verblijvende populatie benadert. Het aantal getelde gebieden varieerde van 653 in maart tot 717 in december (Tabel 1), wat iets minder is dan in vorige winters. Het aantal gebieden waarin minstens 1 telling plaatsvond, bedroeg 772. De laatste jaren is een zekere stabilisatie opgetreden in het aantal getelde gebieden (Figuur 1).

Tabel 1. Aantal getelde gebieden per maand en per regio tijdens de maandelijkse watervogeltellingen in het winterhalfjaar 2016/17

REGIO	OKT	NOV	DEC	JAN	FEB	MAA
Westkust/IJzervallei	73	72	76	76	76	74
Ieper	4	0	4	4	4	3
Middenkust	39	38	35	36	34	30
Noord-West-Vlaanderen	124	125	129	128	125	130
Gent en Kanaalzone	30	33	53	56	22	28
Noord-Oost-Vlaanderen	6	6	6	6	6	6
Zuid-West-Vlaanderen	9	9	9	9	9	7
Schelde-Leie	47	48	49	44	45	41
Scheldeland	8	8	8	8	8	8
Durme-Waasland	21	23	26	24	21	21
Dender	29	29	29	30	29	29
Vlaamse Ardennen	6	4	7	7	6	1
Noord-West-Brabant	30	24	23	22	22	22
Mechelen	11	9	11	11	10	7
Lier	4	4	4	3	4	4
Klein-Brabant	21	21	21	21	19	21
Antwerpen	103	104	106	104	105	101
Midden-Kempen	28	33	25	15	30	30
Turnhoutse Kempen	18	18	18	18	18	18
Leuven	13	12	9	10	10	4
Noord-Limburg	12	12	12	12	12	11
Midden-Limburg	21	20	21	20	18	21
Maasvallei	16	16	17	17	17	17
Oost-Brabant	19	20	19	19	18	19
Totaal Vlaanderen	692	688	717	700	668	653

Het hoogste aantal watervogels werd geteld in december en bedroeg ruim 359.000 exemplaren. Dat is behoorlijk minder dan vorige winter. In Tabel 2 worden de maandelijkse soorttotalen weergegeven, met ter vergelijking ook het gemiddeld wintermaximum van de vijf voorgaande winters (2011/12 – 2015/16). De vermelde cijfers betreffen effectief getelde aantallen waarbij geen correctie is gebeurd voor het verschillend aantal getelde gebieden tussen maanden en winters. De telinspanning is de laatste tien jaar is echter behoorlijk constant zodat (opvallende) verschillen in getelde aantallen in de meeste gevallen een goede weerspiegeling zijn van de werkelijke trends. De vermelde aantallen in Tabel 2 kunnen in de toekomst nog (in beperkte mate) wijzigen naarmate nog aanvullende telgegevens binnenkomen.

Er werden 111 verschillende soorten en/of ondersoorten genoteerd, inclusief exoten. De vijf talrijkste – meeuwen niet meegerekend - waren kolgans (max. 51.942), wilde eend (56.681), smient (41.006), kleine rietgans (29.429) en Kievit (28.789). In het hiernavolgende overzicht bespreken we kort de belangrijkste soorten.

Fuut - Glenn Vermeersch

Tabel 2. Soorttotaal voor Vlaanderen tijdens de midmaandelijke watervogeltellingen in het winterhaljaar 2016/17. De wintermaxima kunnen vergeleken worden met het gemiddelde maximum tijdens de vijf voorafgaande winters.

2016/17		OKT	NOV	DEC	JAN	FEB	MA A	Gemidd. max. 2011/12-2015/16
Roodkeelduiker	<i>Gavia stellata</i>	0	0	2	1	0	0	2
Parelduiker	<i>Gavia arctica</i>	0	1	0	0	0	0	1
Dodaars	<i>Tachybaptus ruficollis</i>	1055	997	804	821	689	597	895
Fuut	<i>Podiceps cristatus</i>	2119	2070	1868	1572	1442	1543	2165
Roodhalsfuut	<i>Podiceps grisegena</i>	0	3	1	1	0	0	2
Kuifduiker	<i>Podiceps auritus</i>	0	2	0	3	1	0	3
Geoorde fuut	<i>Podiceps nigricollis</i>	106	25	7	3	16	279	129
Aalscholver	<i>Phalacrocorax carbo</i>	3746	3988	3233	3063	2652	2454	3950
Dwergaalscholver	<i>Phalacrocorax pygmeus</i>	1	0	0	0	0	0	0
Roerdomp	<i>Botaurus stellaris</i>	9	7	14	11	9	11	15
Woudaap	<i>Ixobrychus minutus</i>	2	0	0	0	0	0	0
Kwak	<i>Nycticorax nycticorax</i>	1	0	0	0	1	0	4
Koereiger	<i>Bubulcus ibis</i>	15	31	19	15	1	0	9
Kleine zilverreiger	<i>Egretta garzetta</i>	87	69	58	47	28	16	53
Grote zilverreiger	<i>Egretta alba</i>	341	345	249	228	244	105	229
Blauwe reiger	<i>Ardea cinerea</i>	1152	1053	983	884	1010	905	1150
Ooievaar	<i>Ciconia ciconia</i>	31	20	10	6	32	35	37
Heilige ibis	<i>Threskiornis aethiopicus</i>	1	1	0	0	0	1	0
Lepelaar	<i>Platalea leucorodia</i>	46	16	6	5	6	33	25
Chilense flamingo	<i>Phoenicopterus chilensis</i>	0	0	0	0	1	1	0
Rosse fluiteend	<i>Dendrocygna bicolor</i>	0	0	1	0	0	0	1
Zwartbuikfluiteend	<i>Dendrocygna autumnalis</i>	0	1	0	0	0	0	1
Knobbelzwaan	<i>Cygnus olor</i>	512	522	616	610	536	474	807
Zwarte zwaan	<i>Cygnus atratus</i>	11	4	6	10	6	3	16
Kleine zwaan	<i>Cygnus columbianus</i>	2	51	100	152	57	0	426
Wilde zwaan	<i>Cygnus cygnus</i>	0	2	21	7	7	0	30
Zwaangans	<i>Anser cygnoides forma domestica</i>	1	1	2	1	3	4	11
Toendrarietgans	<i>Anser fabalis rossicus</i>	400	1641	5578	12572	3989	1	4616
Kleine rietgans	<i>Anser brachyrhynchus</i>	493	8449	29429	20287	1006	43	26741
Kolgans	<i>Anser albifrons</i>	16713	24293	51942	42945	33463	7850	55114
Dwerggans	<i>Anser erythropus</i>	1	0	0	0	1	0	2
Grauwe gans	<i>Anser anser</i>	13560	18459	17642	13992	7870	3638	18242
Boeregans	<i>Anser anser forma domesticus</i>	482	521	539	511	426	343	880
Indische gans	<i>Anser indicus</i>	25	29	18	20	9	7	27
Sneeuwgan	<i>Anser caerulescens</i>	0	1	1	0	0	0	3
Canadese gans	<i>Branta canadensis</i>	10039	8173	8024	7746	4622	3419	11282
Kleine Canadese gans	<i>Branta hutchinsii hutchinsii</i>	2	4	5	6	0	1	22
Brandgan	<i>Branta leucopsis</i>	3027	4796	4077	9410	6478	2173	7627
Rotgan	<i>Branta bernicla</i>	14	40	37	11	1	31	32
Witbuikrotgan	<i>Branta bernicla hrota</i>	0	0	0	0	12	0	3
Roodhalsgan	<i>Branta ruficollis</i>	0	0	1	1	0	0	2
Magelhaengan	<i>Chloephaga picta</i>	1	1	0	2	0	1	13
Nijlgan	<i>Alopochen aegyptiaca</i>	5726	3289	2172	1754	1858	1279	3427
Manengan	<i>Chenonetta jubata</i>	1	0	0	0	0	0	1
Casarca	<i>Tadorna ferruginea</i>	17	5	1	5	9	4	18
Bergeend	<i>Tadorna tadorna</i>	900	1695	1925	2465	3396	3646	4066
Muskuseend	<i>Cairina moschata forma domestica</i>	58	73	87	41	62	55	33
Carolina-eend	<i>Aix sponsa</i>	2	1	1	0	4	0	4
Mandarijneend	<i>Aix galericulata</i>	44	48	40	40	75	49	58
Smient	<i>Anas penelope</i>	6567	19543	39540	41006	32620	15447	51446
Chilense smient	<i>Anas sibilatrix</i>	2	0	0	0	0	0	1
Krakeend	<i>Anas strepera</i>	4541	7945	9294	10194	7039	4781	10504
Wintertaling	<i>Anas crecca</i>	7581	12150	12228	15279	11289	7365	15882
Wilde Eend	<i>Anas platyrhynchos</i>	46806	54976	58624	58681	31713	13523	71841
Afrikaanse geelsnaveleend	<i>Anas undulata</i>	1	1	1	0	0	1	0
Soepeend	<i>Anas platyrhynchos forma domestica</i>	1010	1018	1019	958	741	476	1097
Vlekbekeend	<i>Anas poecilorhyncha</i>	0	1	0	0	0	0	1
Pijlstaart	<i>Anas acuta</i>	224	271	471	569	535	342	1089
Bahamapijlstaart	<i>Anas bahamensis</i>	1	0	0	1	0	1	2
Zomertaling	<i>Anas querquedula</i>	0	0	0	0	0	158	40
Slobeend	<i>Anas clypeata</i>	3724	3676	3931	3298	3267	4795	3997
Krooneend	<i>Netta rufina</i>	1	9	4	2	4	4	14
Tafeleend	<i>Aythya ferina</i>	1417	1987	2197	2295	1996	1259	4502
Witoogeend	<i>Aythya nyroca</i>	0	2	1	3	2	2	5
Kuifeend	<i>Aythya fuligula</i>	6027	7871	9117	8767	7056	5741	11915
Toppereend	<i>Aythya marila</i>	8	12	8	7	8	6	10
Ijseend	<i>Clangula hyemalis</i>	0	5	6	3	0	0	1
Zwarte zee-eend	<i>Melanitta nigra</i>	0	14	0	2	1	2	3
Grote zee-eend	<i>Melanitta fusca</i>	0	1	5	4	3	0	4
Brilduiker	<i>Bucephala clangula</i>	11	63	97	149	180	42	235
Nonnetje	<i>Mergus albellus</i>	0	8	51	83	95	4	128
Middelste zaagbek	<i>Mergus serrator</i>	4	4	5	1	1	0	8
Grote zaagbek	<i>Mergus merganser</i>	0	21	80	74	66	19	150
Rosse stekelstaart	<i>Oxyura jamaicensis</i>	0	1	2	3	0	2	8
Waterral	<i>Rallus aquaticus</i>	95	91	92	37	50	60	90
Waterhoen	<i>Gallinula chloropus</i>	4675	5350	6299	5525	5263	3012	4885
Meerkoet	<i>Fulica atra</i>	18953	21336	23785	23724	19006	10324	25677
Kraanvogel	<i>Grus grus</i>	0	11	0	0	4	0	35
Scholekster	<i>Haematopus ostralegus</i>	2221	2568	1785	2025	1551	2224	2467
Kluut	<i>Recurvirostra avosetta</i>	63	91	119	220	3	819	459
Kleine plevier	<i>Charadrius dubius</i>	1	0	0	0	0	29	9
Bontbekplevier	<i>Charadrius hiaticula</i>	57	29	45	70	47	12	72
Goudplevier	<i>Pluvialis apricaria</i>	1132	2556	1916	946	2730	86	4728
Zilverplevier	<i>Pluvialis squatarola</i>	42	35	99	200	74	46	163
Kievit	<i>Vanellus vanellus</i>	15234	23247	26792	25156	28789	3490	38315
Kanoet	<i>Calidris canutus</i>	5	56	6	8	3	1	28
Drieteenstrandloper	<i>Calidris alba</i>	21	121	100	911	146	597	312
Kleine strandloper	<i>Calidris minuta</i>	1	0	0	0	0	0	2
Paarse strandloper	<i>Calidris maritima</i>	14	30	6	40	0	2	53
Bonte strandloper	<i>Calidris alpina</i>	295	667	2010	2199	2151	736	1987
Kemphaan	<i>Philomachus pugnax</i>	32	39	125	386	504	320	681
Bokje	<i>Lymnocyrtus minimus</i>	8	46	7	2	4	5	20
Watersnip	<i>Gallinago gallinago</i>	475	488	313	229	148	307	677
Houtsnip	<i>Scolopax rusticola</i>	2	11	7	8	4	2	6
Grutto	<i>Limosa limosa</i>	0	1	0	0	79	1775	3573
IJslandse grutto	<i>Limosa limosa islandica</i>	0	0	0	0	0	15	2
Rosse grutto	<i>Limosa lapponica</i>	50	0	1	1	1	0	24
Wulp	<i>Numenius arquata</i>	1236	3074	2943	4672	6421	4598	8332
Zwarte ruit	<i>Tringa erythropus</i>	38	67	16	18	25	24	67
Tureluur	<i>Tringa totanus</i>	224	346	336	283	147	507	439
Groenpootruiter	<i>Tringa nebularia</i>	28	0	1	0	0	0	11
Witgat	<i>Tringa ochropus</i>	57	54	44	35	32	43	53
Oeverloper	<i>Actitis hypoleucos</i>	16	9	5	5	6	5	9
Steenloper	<i>Arenaria interpres</i>	872	708	496	1031	103	167	818
Zwartkopmeeuw	<i>Larus melanocephalus</i>	3	0	2	3	38	835	240
Dwergmeeuw	<i>Larus minutus</i>	0	7	0	0	0	1	0
Kokmeeuw	<i>Larus ridibundus</i>	11959	13914	20441	20928	14902	13808	26092
Stormmeeuw	<i>Larus canus</i>	278	886	3748	4133	1639	1467	3881
Kleine mantelmeeuw	<i>Larus fuscus</i>	117	52	51	49	58	145	164
Zilvermeeuw	<i>Larus argentatus</i>	1151	1133	1252	1332	1011	952	1749
Geelpootmeeuw	<i>Larus michahellis</i>	11	9	2	4	4	4	5
Pontische meeuw	<i>Larus cachinnans</i>	9	6	11	13	8	3	11
Grote mantelmeeuw	<i>Larus marinus</i>	24	24	14	17	11	4	37
Totaal aantal watervogels		198067	267368	359069	354837	251600	129396	

FUTEN, AALSCHOLVERS EN REIGERS

In oktober werden in Vlaanderen nog eens meer dan 1000 **dodaarzen** geteld. Dat was van 2008 geleden. Daarmee heeft de soort zich helemaal hersteld van een korte dip in de periode 2009-2011. Op de Spuikom te Oostende werden opnieuw geregeld meer dan 100 ex. geteld (max. 110 in jan) en liet daarmee andere gebieden op ruime afstand achter zich. Alleen De Gavers te Harelbeke kwam in de buurt (81 in dec). De Zeebrugse Achterhaven en het Zeekanaal lieten in november samen 64 ex. optekenen. Vooral in oktober werden ook veel dodaarzen geteld in en rond het Antwerpse havengebied, met o.a. 48 ex. in de polders van Doel, 36 in Melsele Polder en 21 in de Opstalvallei. Andere gebieden die goed scoorden, waren de Zandputten van Walem (38 in feb), Put Rauw te Mol (38 in jan), Platweijers te Zonhoven (32 in okt) en het Park van Tervuren (31 in okt).

In oktober en november pleisterden iets meer dan 2000 **futen** in Vlaanderen, een normaal aantal in vergelijking met vorige winters. In de tweede winterhelft liggen de aantallen traditioneel wat lager. Op de meeste pleisterplaatsen werden de aantallen van vorige winter niet gehaald. In de Achterhaven van Zeebrugge werden tot 300 ex. geteld in januari. Het hoogste aantal in de Voorhaven bedroeg slechts 68 (okt). Op de Oostendse Spuikom liep het aantal futen op tot 100 in december. In het binnenland heeft de soort een voorkeur voor grote, meestal artificiële plassen zoals de spaarbekkens van Kluizen (99 in okt), De Gavers te Harelbeke (75 in okt), de Donkvijver te Oudenaarde (70 in jan) en de Verrebroekse Plassen (82 in okt). Op de grindplassen langs de Grensmaas werden geregeld meer dan 200 ex. geteld, met o.a. 109 ex. te Kessenich (jan). Ook op de Molse zandputten werden in oktober en november totalen van meer dan 200 ex. gehaald. De aantallen op de Noordzee werden ook dit keer niet opgenomen in de cijfers van Tabel 2. Met uitzondering van januari (2033 ex. tussen Nieuwpoort en De Panne) werden op zee zelden meer dan enkele tientallen exemplaren genoteerd.

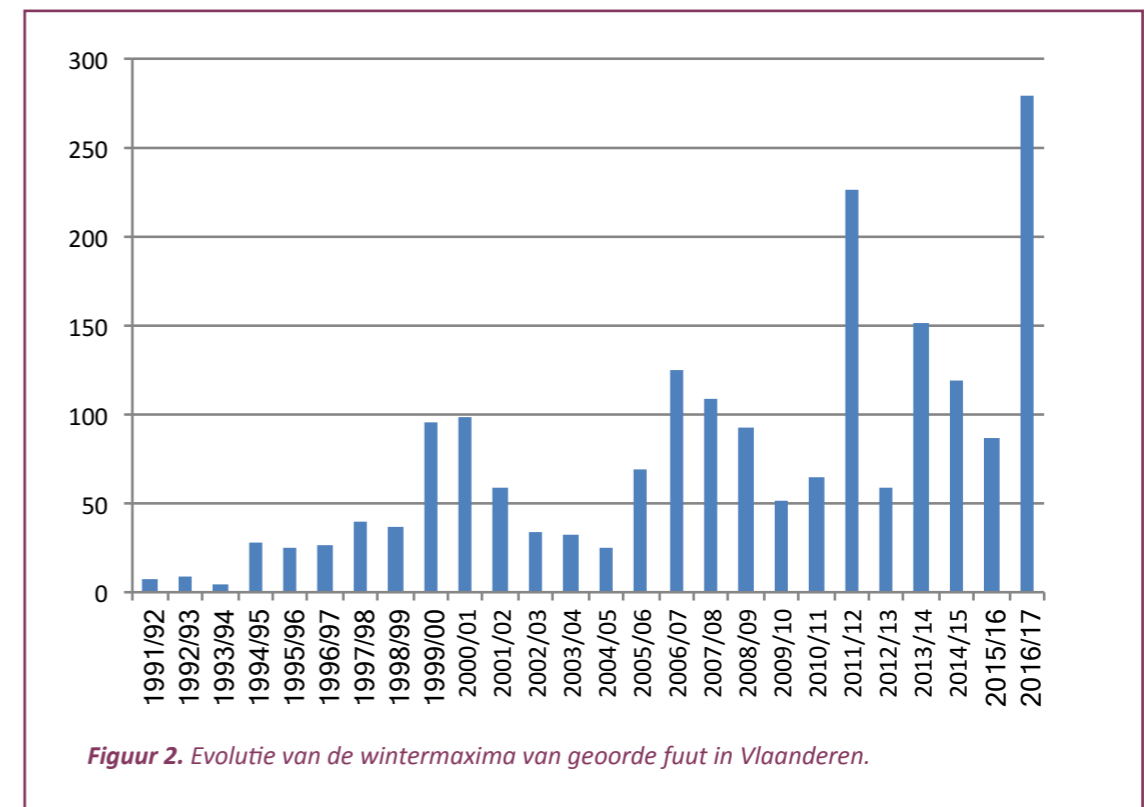
Nooit eerder werden zoveel **geoorde futen** geteld als tijdens de maarttelling 2017 (279 ex.). Opvallende concentraties kwamen voor in de Polders van Doel (82), de Verrebroekse Plassen (56), de terreinen van de voormalige suikerfabriek te Veurne (47) en het Molsbroek te Lokeren (24), niet toevallig ook allemaal gebieden waar de soort tot broeden komt. In oktober werden er 68 geoorde futen geteld op de spaarbekkens van Kluizen.

In de periode oktober-januari werden er in totaal telkens tussen 3000 en 4000 **aalscholvers** geteld en daarmee bleef de soort ongeveer op het niveau van de vijf voorafgaande

winters. Ze zaten zoals gewoonlijk erg verspreid over Vlaanderen, meestal in groepen van hooguit enkele tientallen exemplaren. In amper tien gebieden werden meer dan 100 ex. geteld. Een uitschieter waren de ruim 700 ex. die in oktober aan de IJzermonding te Nieuwpoort pleisterden.

Ook bij de **blauwe reiger** werden geen verrassingen genoteerd en waren de aantallen zeer vergelijkbaar met vorige winters (tot 1152 in okt). Gebieden met grotere concentraties zijn schaars. We vermelden o.a. de Uitkerkse Polder (46 in nov) en Wijvenheide te Zonhoven (76 in feb).

De stijgende trend van de **grote zilverreiger** zette zich verder, met in oktober en november nieuwe recordaantallen voor Vlaanderen (resp. 341 en 345 ex.). Met bijna 120 ex. in oktober is het Vijvergebied van Midden-Limburg duidelijk één van de favoriete pleisterplaatsen. Maar het zijn niet alleen ondiepe vijvers en meren die veel zilverreigers aantrekken. Ook op graslanden in polders en valleigebieden worden vaak opvallende aantallen geteld, zoals in de IJzervallei en de Westkustpolders (samen 69 in nov).

Kleine zwanen - Glenn Vermeersch

ZWANEN

Het aantal **knobbelzwanen** kende een (lichte) terugval ten opzichte van het hoge niveau in voorgaande winters (max. 616 in dec). In de regio Maasvallei werden in totaal tot bijna 140 ex. geteld (tegenover 250 in 2015/16). De grootste groep werd er gezien op het Bergerven (52 in dec). Aan de andere kant van Vlaanderen werden vooral veel knobbelzwanen genoteerd in de IJzerbroeken (92 in jan) en in de polders te Lapscheure (51 in jan).

Dor hun wisselende aantallen en verspreiding maakten **kleine zwanen** het de watervogeltellers niet gemakkelijk. Tijdens de midmaandelijke tellingen werden in december en januari resp. 100 en 152 ex. geteld in Vlaanderen. Dit zijn aantallen die veel lager liggen dan in vorige winters. Maar ook deze winter bleken soms vrij grote groepen te pleisteren buiten de vaste telgebieden. Als we de vele losse waarnemingen op waarnemingen.be mee in rekening brengen, krijgen we een veel vollediger beeld van de winterpopulatie in Vlaanderen. Zo komen we voor midden januari aan een Vlaams totaal van 323 ex., wat slechts iets minder is dan vorige winter. Dit niveau bleef min of meer

gehandhaafd tot en met de eerste decade van februari. Net als vorige winter bleven in het Meetjesland echt hoge aantallen achterwege. In de tweede helft van november leek het nog de goede kant op te gaan (tot 89 ex. te Lembeke) maar in december en januari vielen de aantallen sterk terug met meestal niet meer dan enkele tientallen exemplaren. Van eind januari tot midden februari verschenen weer wat grotere aantallen nabij Waarschoot en Lovendegem (max. 137 op 06/02). In de IJzervallei werden de hele winter lang erg weinig kleine zwanen gezien (max. 35 op 30/11). Wel was er elders in de Westhoek de langdurige aanwezigheid van een groep in de omgeving van Reningelst-Voormezele-Vlamertinge (max. 72 op 29/01). Net als vorige winter bleven ook de aantallen in de Antwerpse Kempen eerder bescheiden, met als pleisterplaatsen o.a. Arendonk (tot 36 op 17/02), Weelde (tot 42 op 29/01) en Wuustwezel (tot 21 in jan-feb). De grootste groep in Limburg betrof 86 ex. aan het Hageven te Neerpelt op 26/01. Daarnaast vormden ook Antwerpen Linkeroever (geregeld 40 tot bijna 50 ex. in jan-feb) en het Noordelijk Eiland te Wintam (tot 30 in dec) lange tijd een vaste pleisterplaats.

GANZEN

Bij de **toendrarietgans** werden records opgetekend voor de maanden december (5578) en januari (12.572). Vooral in de Antwerpse Kempen werden soms opvallend grote groepen waargenomen, zoals in de omgeving van Brecht-Rijkevorsel-Wuustwezel (1500-2000 in de periode dec-feb), Weelde (2500 in jan), het Turnhouts Vennengebied (1200 in feb) en De Wateringen te Mol-Postel (5500 in jan!). Door een gebrek aan simultane totaalstellingen is het echter moeilijk om een goed beeld te krijgen van de aantallen rietganzen in de Kempen. De vogels vliegen veel heen en weer en er is een sterke uitwisseling met pleisterplaatsen over de grens in Nederland. Dit laatste is ook het geval langs de Grensmaas waar op de Vlaamse pleisterplaatsen tot 1790 ex. werden geteld in december. In Noord-Oost-Vlaanderen viel de piek in januari (1260). In de IJzervallei bedroeg het maximum 683 ex. in februari.

Het aantal **kleine rietganzen** behaalde traditioneel een maximum in december. Met ruim 29.000 scoorde de soort weer wat hoger dan in de drie vorige winters. Ook deze winter vormden de Oostkustpolders het enige overwinteringsgebied van betekenis in Vlaanderen. Tijdens de januari-telling werden wel 566 ex. geteld in de IJzervallei maar hun aanwezigheid was van korte duur. In de andere Vlaamse ganzengebieden werden nooit meer dan 1 of 2 ex. genoteerd.

Kolganzen kenden in oktober opnieuw een vroege aankomst (bijna 17.000) maar het oktoberrecord van vorig jaar werd niet gehaald. Ook het wintermaximum viel vroeg deze winter (52.000 in december). De klassieke toename eind december-begin januari bleef dit keer uit. De aantallen in de Oostkustpolders (max. 19.025 in dec) en de IJzervallei (max. 18.489 in dec) hielden elkaar vrij goed in evenwicht, maar lagen in beide regio's aanzienlijk lager dan vorige winter. Ook in Noord-Oost-Vlaanderen lag de piek in december (6320). In de Kempen concentreerde de verspreiding zich vooral in de regio Rijkevorsel-Brecht-Wuustwezel (3326 in dec) maar net als bij de toendrarietgans waren er hier weinig tot geen goede totaalstellingen beschikbaar. In de polders van Antwerpen-Linkeroever werden in november 2240 ex. geteld, meteen het hoogste aantal van het winterhalfjaar. Dieper in het binnenland – langs de middenloop van de Zeeschelde – pleisterden in totaal bijna 1400 ex. in januari. Langs de Grensmaas werden op de Vlaamse pleisterplaatsen iets meer dan 2000 ex. geteld in december en februari.

Brandgans - Glenn Vermeersch

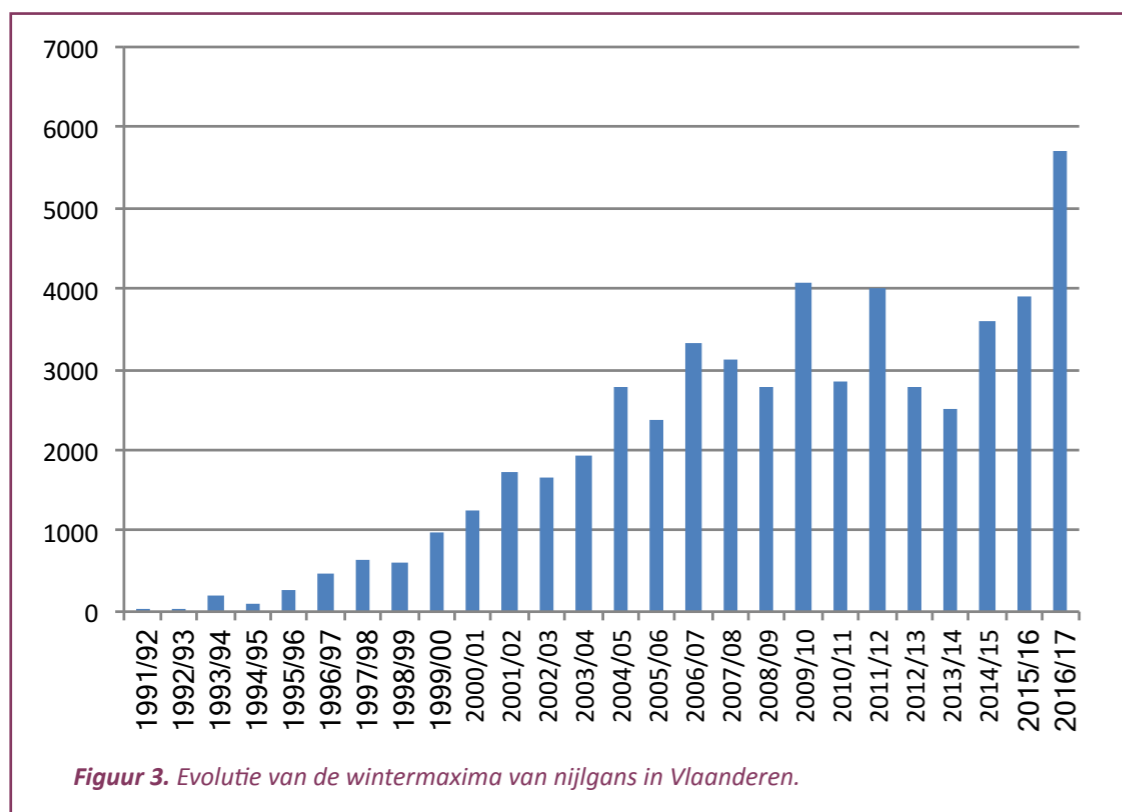
Het aantal overwinterende **grauwe ganzen** in Vlaanderen bleef op het niveau van vorige winters, met een piek in december (18.459). Het haven- en poldergebied van Antwerpen-Linkeroever bleef de belangrijkste pleisterplaats met in november en december een totaal van resp. 5118 en 4577 exemplaren. In de Oostkustpolders werden zowel in oktober als januari iets meer dan 3100 ex. geteld. Andere belangrijke regio's waren het Oost-Vlaamse Krekengebied (2202 in dec), de Grensmaasvallei (2323 in nov) en de IJzervallei (1123 in jan). De soort is duidelijk ook in opmars buiten de traditionele ganzenregio's, met vermeldenswaardige groepen in o.a. de Kalkense Meersen (572 in dec) en het Schulensbroek (679 in nov).

Brandganzen deden het opnieuw erg goed in Vlaanderen, met een wintermaximum piek van ruim 9400 ex. in januari. Alleen 2010/11 – toen er een influx plaatsvond als gevolg van streng winterweer – deed beter. In de Oostkustpolders werden er maximaal 3636 ex. geteld in januari, met de Uitkerkse Polder als kerngebied. Dit is meer dan in het haven- en poldergebied te Antwerpen-Linkeroever waar de piek eveneens

in januari viel (2926). In de Gentse regio liepen de aantallen op tot net boven 1500 exemplaren in december en januari. Langs de Grensmaas bleven de aantallen brandganzen deze winter eerder beperkt (300-350 ex. in de periode november-januari). In het Schulensbroek werden op de oktobertelling 594 ex. genoteerd.

Bij de **Canadese gans** heeft de afname van vorige winter zich niet verder doorgezet. In oktober werd opnieuw de kaap van 10.000 (licht) overschreden. Daarmee lijkt zich de laatste jaren wel een zekere stabilisatie van de populatie te voltrekken. De grootste groepen werden gezien op het Oud Vliegveld te Lochristi (561 in okt), de Kleiputten van Brecht-Rijkevorsel (459 in dec), de spaarbekkens van Kluizen (430 in okt) en de Verrebroekse Plassen (400 in dec).

In oktober werden niet minder dan 5726 **nijlganzen** geteld en daarmee werd het vorige record overtuigend verbroken (4083 in 2009). Al even opvallend was de traditionele afname van de (getelde) aantallen in Vlaanderen vanaf december. Groepen van meer dan 100 of zelfs 200 exemplaren zijn tegenwoordig geen zeldzaamheid meer in Vlaanderen. De grootste concentraties werden gemeld te Lochristi (507 in okt), te Kluizen (350 in okt) en in de polders bij Heindonk (320 in jan).

ZWEMEENDEN

Met een maximum van 3646 ex. in maart bleef het aantal **bergeenden** iets onder het niveau van vorige winters. Grotere concentraties bleven beperkt tot slechts enkele gebieden, zoals de Gentse Kanaalzone (692 in jan en 643 in feb). De belangrijkste pleisterplaats in de kuststreek was ook deze winter de IJzermonding te Nieuwpoort (tot 391 in okt). Wellicht is er hier een frequente uitwisseling met de meer inwaarts gelegen IJzerbroeken (370 in jan). In het Schelde- en poldergebied te Antwerpen-Linkeroever werd in maart een totaal van 825 ex. geteld.

Het wintermaximum voor **smient** bedroeg 41.006 ex. in januari en daarmee was 2016/17 een eerder zwakke winter voor deze soort. In het Blankaartgebied en de IJzerbroeken werden tijdens de midmaandelijke tellingen in december en januari resp. 17.773 en 15.363 ex. geteld. De piek werd hier tijdens overstromingen eind november genoteerd (24.635 op 30/11). In de Oostkustpolders werden zowel in januari en februari iets meer dan 11.000 ex. geteld, met zoals in vorige jaren de Uitkerkse Polders als belangrijkste pleisterplaats (6012 in feb). Vermeldenswaardige aantallen werden ook waargenomen in de Damse Polders (1636 in feb) en de Zeebrugse Achterhaven (1098 in jan). Buiten de kustregio is vooral het polder- en havengebied te Antwerpen-Linkeroever van belang (tot 6478 in dec). In de rest van Vlaanderen waren grotere groepen schaars. In de Gentse regio werden in totaal ca. 1600 ex. geteld in januari en februari, wat aanzienlijk minder is dan 10 tot 20 jaar geleden (toen regelmatig meer dan 5000).

Vorige winter lukte het net niet, maar nu werd de kaap van 10.000 **krakeenden** in januari opnieuw licht overschreden. De Vlaamse winterpopulatie blijft daarmee de laatste 10 jaar behoorlijk stabiel. In de meeste gebieden varieerde de groeps grootte van enkele tientallen tot een 200-tal exemplaren. Langs de Zeeschelde werden in totaal tot 679 ex. geteld in december, waarvan de meerderheid in de zone tussen Antwerpen en de Belgisch/Nederlandse grens. Op en langs de Zenne verbleven in diezelfde maand ruim 550 exemplaren. In de polder Kruibekke-Bazel-Rupelmonde bedroeg het hoogste aantal 583 ex. in januari. In de regio's Mechelen en Lier lieten enkele gebieden af en toe mooie aantallen optekenen, zoals het Blaasveld Broek (310 in okt) en de zone Grote en Kleine Nete (492 in jan). In de Gentse Kanaalzone werden in de periode december-februari telkens meer dan 500 ex. genoteerd (max. 618 in jan, waarvan 335 op het Rodenhuizedok). Ook langs de Grensmaas (een totaal van 652 in nov) en in Midden-Limburg (681 in nov) kwam men tot vergelijkbare aantallen.

In januari werden iets meer dan 15.000 **wintertalingen** geteld in Vlaanderen, het maximum voor deze winter. Sinds 2009 werd de kaap van 20.000 niet meer overschreden. De grootste aantallen werden gemeld in het Blankaartgebied en de IJzerbroeken, met in december en januari resp. 2018 en 2291 exemplaren. Tijdens een overstromingsperiode eind november werden hier zelfs 5150 ex. geteld. In de Oostkustpolders was de Uitkerkse Polders met ruime voorsprong de belangrijkste pleisterplaats (1227 in jan). Langs de volledige Zeeschelde werden tot maximum 1517 ex. geteld in december, iets meer dan vorige winter maar slechts een fractie van de aantallen van 10-20 jaar geleden. Langs de Durme, Rupel en de Zenne werden in januari resp. 922, 443 en 467 ex. geteld.

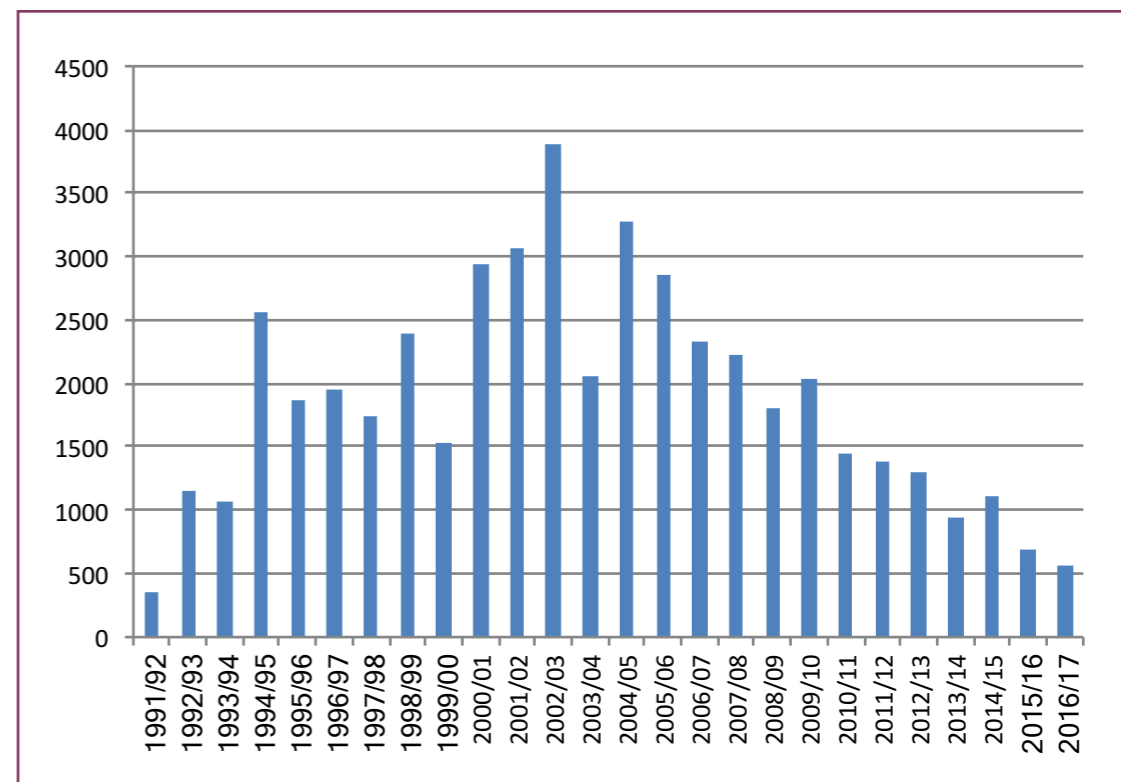
Het aantal **wilde eenden** liep op tot iets meer dan 58.600 ex. in december en januari. Dat is een relatief laag aantal voor Vlaanderen maar wel vergelijkbaar met vorige winter. Alleen op de Viconia-kleiputten te Stuivekenskerke werd de kaap van 2000 ex. overschreden (2675 in okt). Andere grote groepen kwamen voor op De Blankaart te Woumen (1925 in okt) en de spaarbekkens van Kluizen (tot 1530 in nov).

Met een wintermaximum aan amper 569 ex. werd bij de **pijlstaart** nog maar eens een nieuw dieptepunt bereikt. De afname van de laatste 10 jaar zet zich nog steeds door. De soort houdt nog enigszins stand in het Mechelse rivierengebied waar tot ca. 170 ex. werden geteld, o.a. op de Rupel tussen Boom en de Dijlemonding (114 in jan en feb), het GGG Zennegat (tot 47 in jan) en de Zenne tot aan Hombeekbrug (82 in nov). In het haven- en poldergebied te Antwerpen-Linkeroever werd het hoogste aantal in oktober genoteerd (117). In westelijk Vlaanderen werden de grootste aantallen gemeld in de Uitkerkse Polder (resp. 66 en 68 in feb en maart) en de Kluizendokken (41 in jan). Opvallend waren ook de 72 pijlstaarten op Vlasroot-Flaesheide te Weelde in maart.

Van oktober tot februari werden steeds tussen 3000 en 4000 **slobeenden** geteld, gevolgd door een piek van 4795 ex. in maart. In het Blankaartgebied en omliggende IJzerbroeken verbleven maximaal 794 ex. in november. In de Uitkerkse Polder was de soort vooral in maart opvallend talrijk (475). Ook op het Donkmeer van Berlare werd de 1%-norm van 400 overschreden (496 in jan). In het haven- en poldergebied van Antwerpen-Linkeroever werden tot 925 ex. genoteerd in oktober, met daarnaast nog eens 370 ex. op Blokkesdijk. De belangrijkste pleisterplaats daar waren de Verrebroekse Plassen (561 in jan). We vermelden ook nog het Noordelijk Eiland te Wintam (242 in dec) en de Verdronken Weide te Ieper (275 in maart).

Krakeend - Glenn Vermeersch

Figuur 4. Evolutie van de wintermaxima van pijlstaart in Vlaanderen.

DUIKEENDEN EN ZAAGBEKKEN

Met een wintermaximum van amper 2295 ex. is het van de jaren '70 geleden dat er nog zo weinig **tafeleenden** in Vlaanderen werden geteld. Net als vorige winter waren gebieden met meer dan 100 ex. op twee handen te tellen. De top drie: Wijvenheide te Zonhoven (268 in dec), De Kleiputten te Brecht-Rijkevorsel (201 in jan) en De Gavers te Harelbeke (143 in dec).

Ook de **kuifeend** deed het niet goed. Met een maximum van 9117 ex. in december bleef de soort onder het niveau van de laatste 20 jaar waarbij de wintermaxima zich meestal situeerden tussen 10.000 en 15.000 ex.. Ook de gemiddelde groeps grootte was kleiner. Net als vorige winter waren de spaarbekkens te Kluizen de belangrijkste pleisterplaats (1080 in okt). Wellicht is er uitwisseling met de Gentse Kanaalzone waar geregeld 600 tot 700 ex. werden geteld (met o.a. 574 ex. op het Rodenhuizedok in dec). Grotere groepen werden ook gemeld op De Gavers te Harelbeke (582 in jan) en het Bergerven (451 in okt).

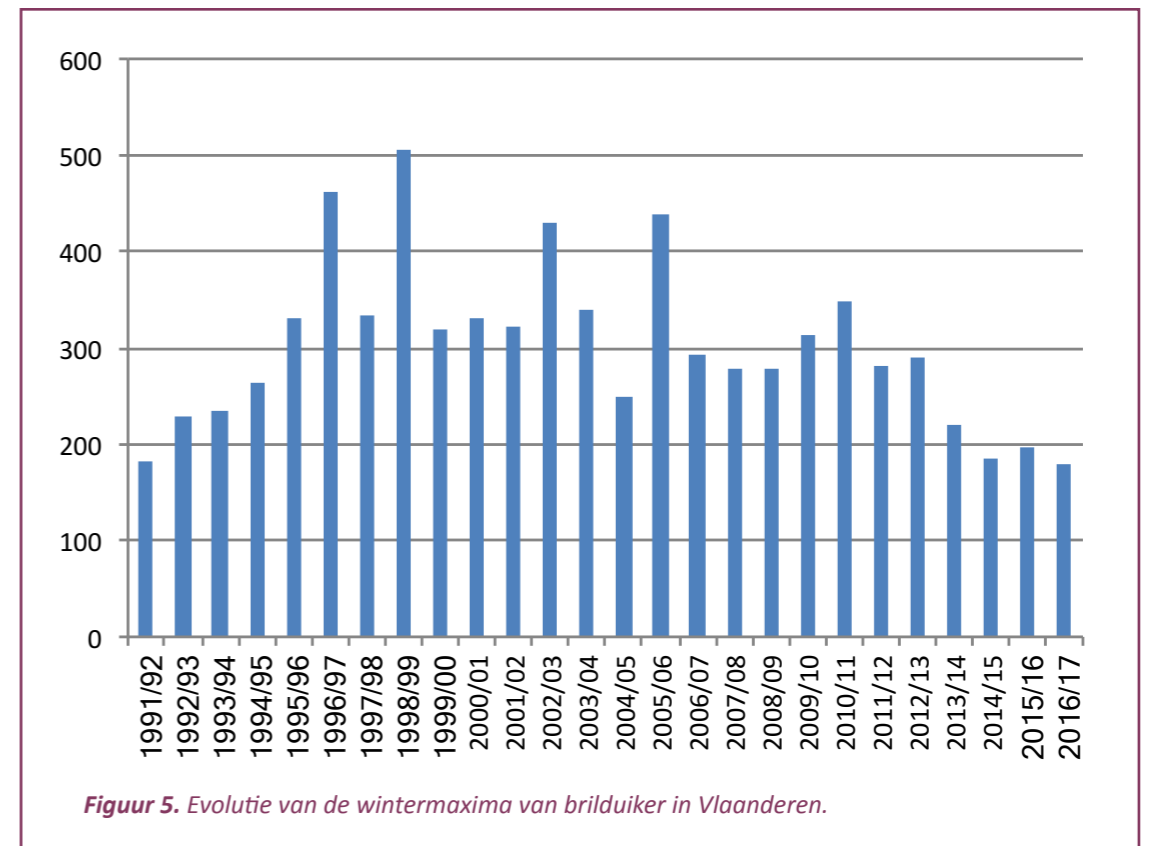
Het aantal **brilduikers** bleef net als de vorige winters ruim onder de 200 exemplaren. De vallei van de Grensmaas liet de grootste aantallen optekenen (resp. 50 en 63 in jan en feb). In West-Vlaanderen staken de Spuikom te Oostende (44 in jan) en de Hoge Dijken te Roksem (22 in maart) er bovenuit.

Grote zaagbekken worden in heel wat regio's stilaan een zeldzaamheid, zeker in het westen van Vlaanderen. In totaal werden er in Vlaanderen nooit meer dan 80 geteld. In de Fortengordel te Lier-Duffel verbleven er 22 in december en 20 in januari. Op het Noordkasteel te Antwerpen werden er in december 15 ex. waargenomen. In diezelfde maand liet de vallei van de Grensmaas in totaal 21 ex. optekenen.

Nonnetjes waren het talrijkst in februari (95 ex.). Bijna de helft daarvan pleisterde langs de Grensmaas, met o.a. 24 op Gralex. Te Antwerpen-Linkeroever werden er in januari en februari resp. 39 en 38 geteld, waarvan telkens meer dan 30 te Prosperpolder. Op het Noordelijk Eiland te Wintam zaten er 8 nonnetjes in januari. De Maat in Mol was goed voor 6 ex. in december.

Tafeleend - Glenn Vermeersch

BLESHOENDERS

Zowel in december als januari werden iets meer dan 23.700 **meerkoeten** geteld, een vrij normaal aantal voor Vlaanderen. In de IJzerbroeken werden in totaal 2434 ex. geteld in januari. Langs het Zeekanaal Brugge-Zeebrugge pleisterden in december 938 exemplaren. Op de Gavers te Harelbeke werden in de periode oktober-december steeds meer dan 1000 ex. geteld (max. 1495 in okt). In Melsele Polder verbleven in oktober en november resp. 1077 en 1180 exemplaren. Op de zandputten van Walem werd één keer de kaap van 1000 overschreden (1144 in feb).

Zou het **waterhoen** dan toch weer wat recht krabbelen na een jarenlange afname? In de maanden november tot januari werden er in Vlaanderen steeds meer dan 5000 geteld, in november zelfs 6299. Voor een vergelijkbaar aantal moeten we al teruggaan naar 2010. Net als vorige winter werden behoorlijk wat waterhoenen genoteerd langs bepaalde rivieren zoals de Dender (> 300), Zenne (> 200) en Leie (> 200).

STELTLOPERS

Het hoogste aantal getelde **scholeksters** bedroeg 2568 in november. Ondanks het feit dat de soort in Nederland en andere delen van Europa in de problemen zit, blijft de winterpopulatie in Vlaanderen vrij stabiel. Aan de Westkust werden maximaal 1310 ex. geteld tijdens de novembertelling. In regio Middenkust viel het maximum in januari (569). Aan de Oostkust werden in oktober en november 600-700 ex. genoteerd, met als belangrijkste pleisterplaatsen de oostelijke Voorhaven van Zeebrugge (tot 536 in okt) en het Zwin te Knokke (168 in jan). Langs de Beneden-Zeeschelde werden in de winterperiode in totaal nooit meer dan 100 ex. geteld. Vanaf maart bouwden zich traditioneel ook concentraties op in het binnenland, vooral in de buurt van de broedgebieden. Dit was o.a. het geval op de spaarbekkens van Kluizen (110), de E10-Plas te Minderhout (136) en het Vennengebied van Turnhout (71).

De winterpopulatie van de **kluut** scheerde geen hoge toppen deze winter (max. 220 in januari). In de wintermaanden kwam de soort traditioneel bijna uitsluitend voor op de slikken van de Beneden-Zeeschelde, met name vooral op het Schor aan Ouden Doel (tot 152 in jan). Aan de Oostkust werden alleen tijdens de januaritelling een klein aantalkluten gemeld: 15 te Zeebrugge en 5 in het Zwin. In maart was er wel een opvallende doortrekkie in Vlaanderen (819 ex.), met grotere groepen in o.a. de Zeebrugse Achterhaven (120), Prosperpolder te Doel (108) en Molen/potpolder te Lillo (92).

Kievit - Glenn Vermeersch

De **goudplevier** haalde niet meer het relatief hoge niveau van de vier vorige winters. Het maximumaantal voor Vlaanderen bleef steken op 2730 ex. in februari. Daarvan zaten er bijna 1300 in de IJzerbroeken. In de Kustpolders werd de soort in diverse gebieden waargenomen maar de groepsgrootte bedroeg zelden meer dan enkele honderden exemplaren (o.a. 467 in de Uitkerkse Polders en 485 te Middelkerke, beide in nov). Op Antwerpen-Linkeroever werden in de loop van de winter regelmatig 200 tot (ruim) 250 ex. opgetekend.

In de meeste maanden werden erg lage aantallen van **silverplevier** vastgesteld, met uitzondering van de januaritelling die 200 ex. opleverde. De verspreiding bleef gewoontegetrouw beperkt tot de kustzone, met in januari 95 ex. aan de IJzermond, 15 ex. tussen Westende en De Haan, 63 ex. in Het Zwin en 27 ex. aan de Baai van Heist.

Door het zachte weer bleven veel **kieviten** in Vlaanderen overwinteren, ook al was het wintermaximum van 28.789 ex. lager dan in vorige winters. Tijdens de maandelijkse

tellingen werd telkens meer dan 60% van de Vlaamse populatie aangetroffen in de Kustpolders. In de periode december-februari ging in totaal het om 18.000 tot 19.000 kieviten. Grote groepen werden gezien in de IJzerbroeken (5520 in jan), de Handzamevallei bij Esen (2130 in jan), het Pompje bij Oudenburg (2300 in dec), de Uitkerkse Polder (3168 in jan) en de Zeebrugse Achterhaven (2484 in jan). Op Antwerpen-Linkeroever werden zowel in november als februari in totaal ca. 4200 ex. geteld, met o.a. 2370 op Drijdijck (feb).

Van de **drieteenstrandloper** vonden alleen in januari (911 ex.) en maart (597 ex.) vrij volledige tellingen plaats langs onze Vlaamse kust. Het aantal in januari is één van de hoogste ooit geteld. Vooral aan de Westkust zaten toen veel drieteentjes (803). Het hoogste aantal aan de Middenkust (Westende-de Haan) betrof 241 ex. in maart. Voor de Oostkust ligt maar één gegeven voor (36 in het Zwin in jan); hier werden echter vrijwel nooit tellingen uitgevoerd op de stranden.

Van december tot februari werden telkens tussen 2000 en 2200 **bonte strandlopers** geteld. Meer dan 90% daarvan pleisterde op de hoogwatervluchtplaats aan de IJzermonding te Nieuwpoort (max. 2085 in feb). Aan de Middenkust was de soort deze

winter opvallend schaars (max. 63 in jan). Het hoogste aantal aan de Oostkust werd vastgesteld tijdens de januaritelling, met 101 ex. aan de Baai van Heist en 75 in Het Zwin. Langs de Beneden-Zeeschelde werden nooit meer dan een 70-tal ex. genoteerd.

Het aantal **kemphanen** haalde in februari nipt de kaap van 500 exemplaren, waarvan 291 in de IJzerbroeken. De grootste groepjes in de Kustpolders waren 78 ex. in de Uitkerkse Polder (jan) en 71 ex. in het Pompje te Oudenburg (feb). Op Antwerpen-Linkeroever werden er een 50-tal geteld in januari-februari, oplopend tot 124 in maart.

Tijdens de maarttelling bleef de teller voor de **grutto** steken op 1775 exemplaren. Sowieso is dit slechts een momentopname tijdens de doortrek van grutto's vanuit het Iberisch schiereiland richting Nederland en Duitsland. De aantallen op de Vlaamse pleisterplaatsen kunnen tijdens de voorjaarsstrek zeer grote schommelingen vertonen. Zo werden er in de IJzerbroeken op 10/03 niet minder dan 7408 ex. geteld (een nieuw record!), terwijl tijdens de watervogeltelling van 16/03 amper nog een 700-tal exemplaren aanwezig waren. Ook buiten de IJzervallei werden tijdens het telweekend relatief weinig grutto's gemeld. De belangrijkste gebieden waren het Pompje bij Oudenburg (238), het Turnhouts Vennengebied (196) en Antwerpen Linkeroever (224).

Grutto - Glenn Vermeersch

Het hoogste aantal **wulpen** werd geteld in februari (6421). Het zwaartepunt in de verspreiding lag opnieuw in de kustregio's waar in totaal tot bijna 4700 ex. werden geteld in februari. Belangrijke pleisterplaatsen waren o.a. de IJzerbroeken (tot 1154 in maart) en de Uitkerkse Polder (resp. 541 en 666 in jan en feb). In Oost-Vlaanderen werden net als vorige winter de meeste wulpen genoteerd in de Gentse Kanaalzone (o.a. 365 op de Kluisendokken in nov) en te Antwerpen-Linkeroever (ruim 1000 in dec en feb). In de provincies Vlaams-Brabant en Limburg werd de soort nauwelijks waargenomen.

Tijdens de wintermaanden werden tot bijna 350 **tureluurs** geteld in Vlaanderen. Doortrek zorgde voor een toename tot ruim 500 in maart. Aan de kust kwamen de hoogste aantallen voor in de IJzermonding te Nieuwpoort (tot 178 in maart), het havengebied van Zeebrugge (44 in jan), het Zwin te Knokke (24 in maart) en de Uitkerkse Polder (69 in maart). Aan de Beneden-Zeeschelde pleisterden tot 212 ex. in december.

De meest volledige telling van **steenlopers** langs onze kust vond plaats in januari (1030 ex.). Alleen in en rond Blankenberge werd toen niet geteld. Op de hoogwatervluchtplaats aan de IJzermonding te Nieuwpoort verbleven in oktober en januari resp. 425 en 455 exemplaren. Aan de Middenkust (Westende-De Haan) werden vergelijkbare aantallen geteld, met op verschillende tellingen tussen 440 en 500 exemplaren. Onvolledige tellingen aan de Oostkust leverden tot maximaal 97 ex. op tijdens de januaritelling (waarvan 89 in Het Zwin).

Dankwoord

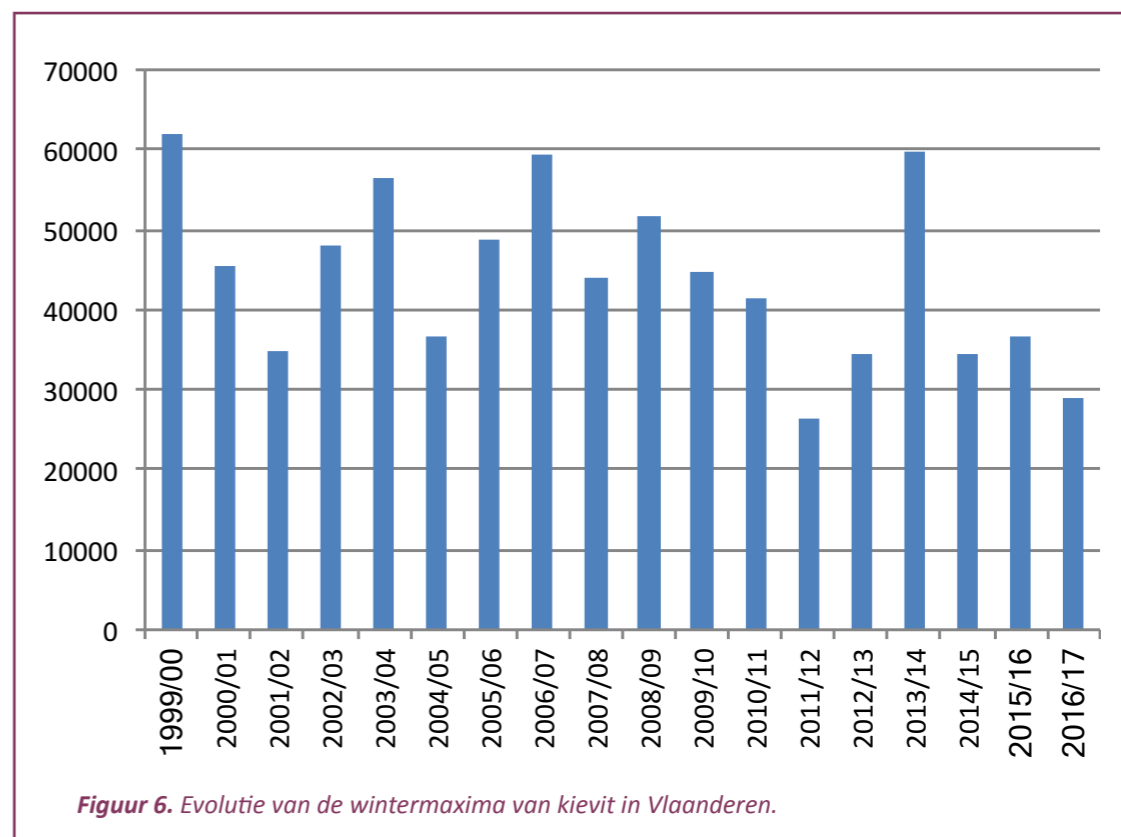
In de eerste plaats een hartelijk woord van dank aan alle tellers die maandelijks door weer en wind op stap gingen om de watervogels in 'hun' gebieden te tellen! Voor de organisatie en coördinatie van de tellingen is vooral het werk van de regionale coördinatoren onmisbaar om het watervogelproject in goede banen te leiden. Daarom veel dank aan Wim Duran, Dirk Vanhoecke, Marc De Ceuninck, Frank De Scheemaeker, Geert Spanoghe, Walter De Smet, Walter Hamelinck, Luc Vandeghinste, Dimitri Van de Populiere, Joris Everaert, Luc Favijts, Bjorn Tytgat, Karel Helsen, Jean Kiebooms, Joost Reyniers, Ludo Benoy, Jef Sas, Jef Mangelschots, François Bartholomeeusen, Luc Hendrickx, Sophie Philtjens, Jan Gabriëls en Marcel Jonckers. Eckhart Kuijken en Christine Verscheure zorgen al decennialang voor de coördinatie van de gebiedsdekkende ganzentellingen in de volledige Oostkustpolders.

Referentie

Devos K. & Onkelinx T., 2013. Populatieschattingen en trends van overwinterende watervogels in Vlaanderen, periode 1991/1992 – 2012/2013. *Natuur.oriolus* 79: 113-130.

Steenloper - Glenn Vermeersch

Zeevogel uit het sop gelicht: noordse stormvogel

Nicolas Vanermen [nicolas.vanermen@inbo.be], Wouter Courtens, Marc Van de walle, Hilbran Verstraete & Eric W.M. Stienen

Sfeerbeeldje van een 'donkere' noordse stormvogel in zit – Hilbran Verstraete

Noordse stormvogel... De naam alleen al prikkelt de fantasie en doet vermoeden dat dit een vogel is van barre omstandigheden, die als boodschapper van storm en regen enkel bij harde aanlandige wind voor onze kust verschijnt. De realiteit is zoals altijd iets genuanceerder, want noordse stormvogels laten zich evengoed van dichtbij bekijken tijdens een zonnig zomerbezoek aan Cap Blanc-Nez. Van al onze courant voorkomende zeevogels is het desalniettemin de soort die het liefst zo ver mogelijk van de kust blijft. De noordse stormvogel behoort net als albatrossen,

pijlstormvogels en stormvogeltjes tot de orde van de Procellariiformes of 'buisnaveligen'. Een gemeenschappelijk morfologisch kenmerk van al deze vogels is de unieke opbouw van hun snavel, die bestaat uit meerdere 'platen' en gewapend is met een haakvormige snavel-punt en 'neusbuisjes'. Via deze buisjes scheiden ze de overmaat aan zout in hun dieet af. Ze beschikken ook over een sterke reukzin, die het mogelijk maakt om binnen hun extreem uitgestrekt marien biotoop voedsel te vinden.

Internationale context

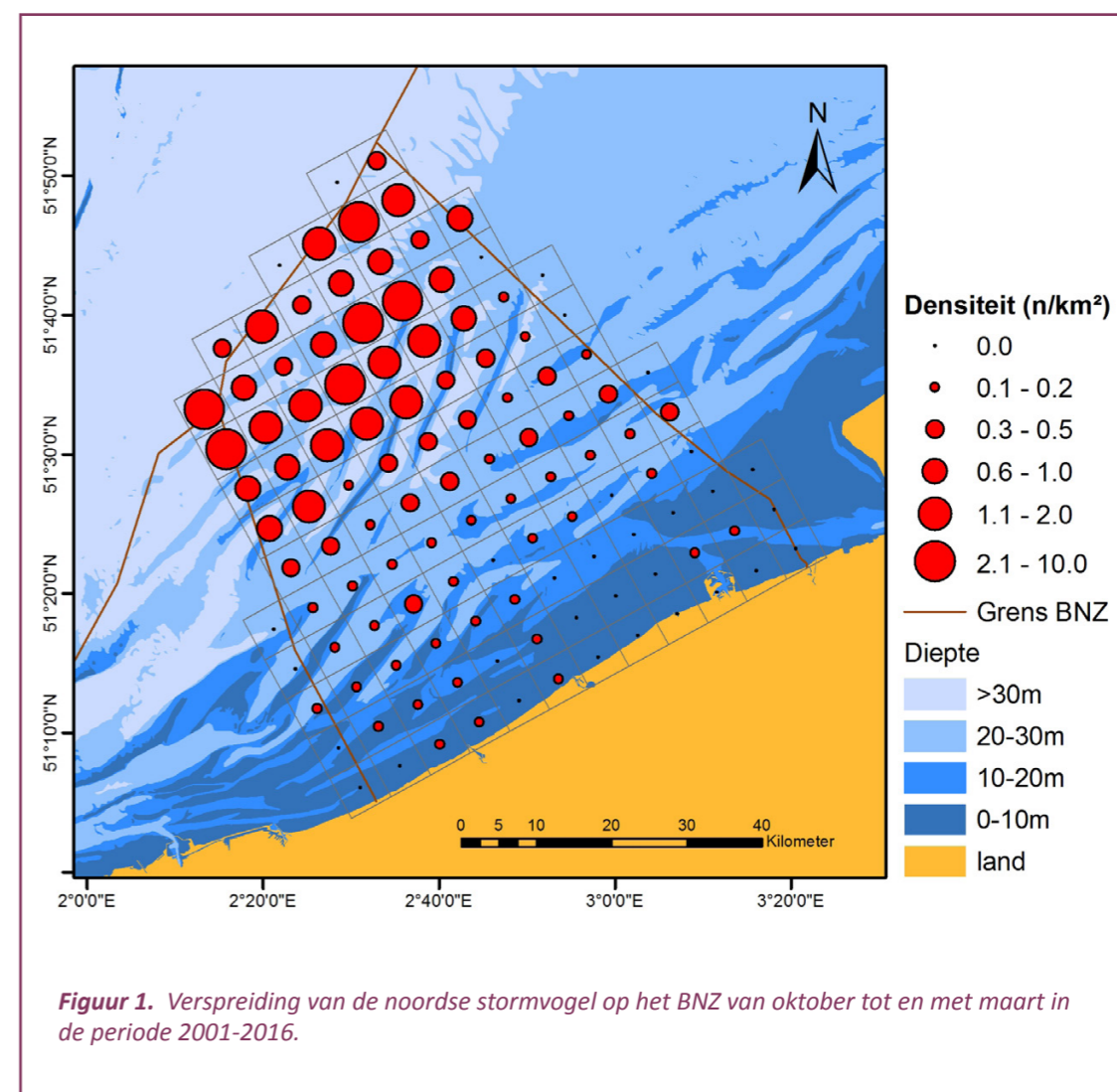
Noordse stormvogels broeden zowel in de Atlantische als Pacifische Oceaan, langsheen klif- en rotskusten grofweg boven de 50°NB. De wereldpopulatie wordt geschat op niet minder dan 5 à 7 miljoen broedparen. Terwijl de arctische populaties al eeuwenlang stabiel blijken is de populatie in de boreale zone (50 - 70°NB) de voorbije 200 jaar spectaculair gegroeid, zowel in aantal als verspreiding. Zo waren er halweg de 18e eeuw amper twee kolonies, op Grimsey ten noorden van IJsland en op St Kilda in Schotland (Salomonson 1965). Momenteel broeden er op de Britse eilanden, IJsland en de Faeröer alleen al 2 à 3 miljoen paren, verspreid over honderden kolonies (Mitchell et al. 2004). Sinds de jaren '80 van de vorige eeuw lijkt deze toename gestopt en nemen de aantallen op sommige plaatsen zelfs terug af (JNCC 2017).

Behoudens arctische broedvogels die in de winter het aangroeiend pakijns ontvluchten, blijven volwassen vogels jaarrond in de buurt van de kolonies hangen. Jonge vogels daarentegen migreren over grote afstanden, maar hun pelagische verspreiding reikt ook in de winter gewoonlijk niet zuidelijker dan 40°NB. In de Noordzee is de soort vooral boven de 53°NB talrijk (Camphuysen & Leopold 1994, Stone et al. 1995), net ten noorden van het Belgisch deel van de Noordzee (BNZ) dus.

Het verenkleed van noordse stormvogels varieert van vrijwel egaal grijs tot nagelwit op lichaam en kop en grijs bovenop vleugels en staart. De grijze ('donkere') vorm domineert in hoog-arctische kolonies (waaronder Spitsbergen), en is sterk in de minderheid tot afwezig in zuidelijker gelegen kolonies. De lichte vorm komt dus in alle (grote) kolonies voor: zo broeden er ook in hoog-arctische populaties tot 15% lichte vogels, en dat percentage neemt toe tot ruim 99% in laag-arctische populaties (het zuiden van Groenland en Jan Mayen) en 100% in boreale populaties (IJsland, Britse eilanden, Noorwegen, Frankrijk) (Salomonson 1965). In de zuidelijke Noordzee varieert het aandeel donkere vogels van 2,9% in de winter tot 0,2% in de zomer (Camphuysen & Leopold 1994).

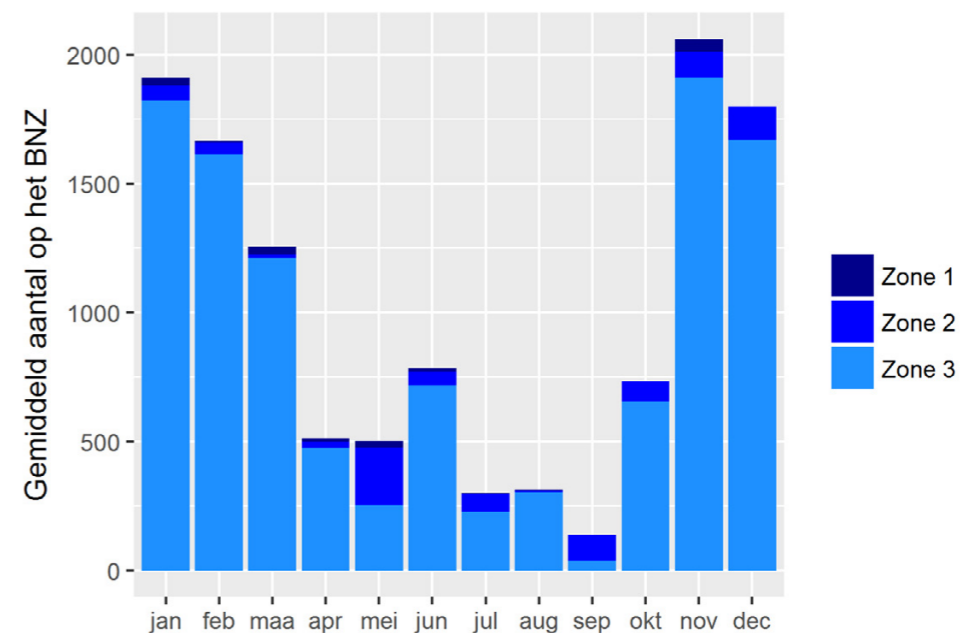
Het voorkomen van de noordse stormvogel in het Belgisch deel van de Noordzee

Noordse stormvogels kennen op het BNZ een echte offshore verspreiding. Terwijl de dichtheden verwaarloosbaar zijn binnen een zone van 30 kilometer uit de kust (<0.2 vogels/km²), nemen deze vanaf de hinderbanken sterk toe (>1 vogel/km²) (Figuur 1).

Hun voorkomen wordt verder gekenmerkt door een atypisch seizoenaal patroon, met beduidend hogere aantallen van november tot maart, en een kleine secundaire piek in juni (Figuur 2). Deze secundaire piek is moeilijk te verklaren, en valt samen met een periode waarin ook af en toe ‘wrecks’ plaatsvinden (Camphuysen & Leopold 1994). Tijdens zo’n wreck spoelen op korte tijd grote aantallen vogels aan langs de kust, gewoonlijk als gevolg van verhongering. Een verklaring voor deze verhoogde aanwezigheid en hogere kans op aanspoelende vogels in het voorjaar moeten we de lezer jammer genoeg schuldig blijven.

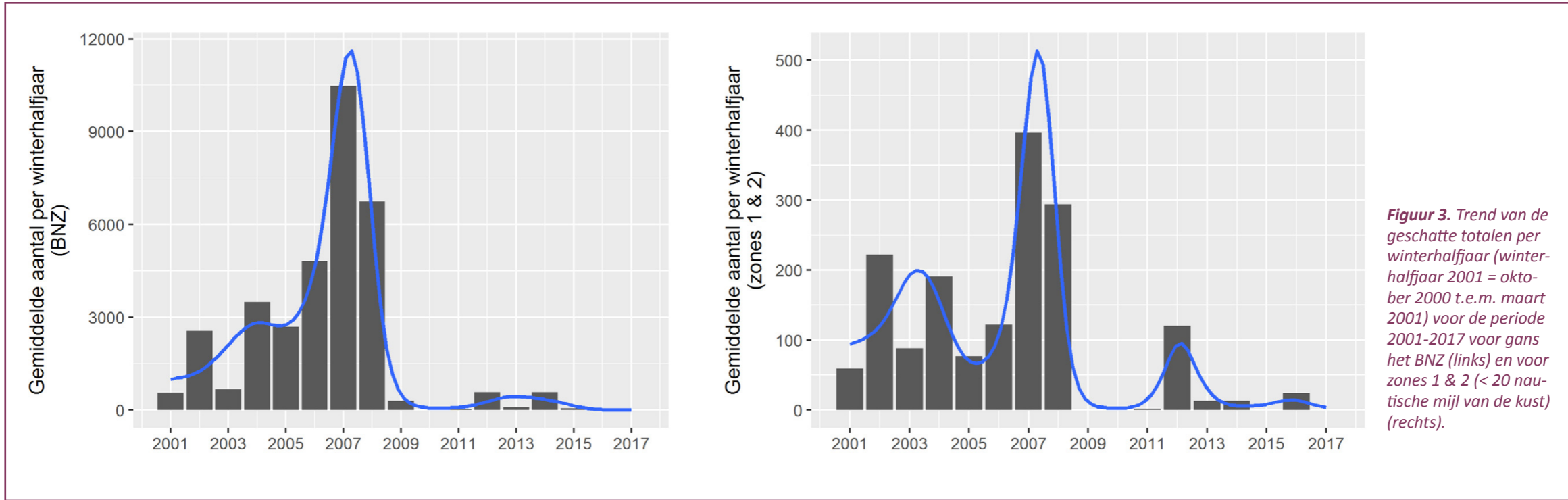
Goed om te weten is dat we één welbepaalde telling uit de berekeningen lieten. Op 28 november 2005 werden op tien minuten tijd niet minder dan 1579 noordse stormvogels geteld, waarvan 1046 in het teltransect (binnen 300 m van het onderzoeksschip). Zulke aantallen zijn bij ons heel uitzonderlijk (de eerstvolgende maxima in het teltransect zijn 189 en 80) en daarom heel bepalend voor de uiteindelijke aantalschattingen en seizoenspatronen, die in de eerste plaats een algemeen beeld trachten te scheppen. Zo berekenden we dat er in november op het BNZ gemiddeld ruim 2000 noordse stormvogels verblijven, wat op zich al het hoogste maandgemiddelde is. Echter wanneer de bewuste piektelling wordt meegenomen komen we uit op een novembergemiddelde van bijna 7000 vogels. Deze sterke vertekening door één enkele telling is illustratief voor de grote moeilijkheid om geëxtrapoleerde telresultaten van zeevogels op zee naar waarde te schatten. Alle gekheid op een stokje zou het wel eens kunnen dat zich ver uit de kust elke winter een groep van meer dan duizend noordse stormvogels op het BNZ bevindt, maar dat we die in al die jaren slechts eenmaal zijn tegengekomen. De kans dat deze groep op een welbepaalde survey in ons transect zwemt is namelijk amper 1%, want dat is grofweg de verhouding tussen de getelde oppervlakte per dag en de totale oppervlakte van het BNZ. Het is dus ook voor ons onduidelijk of zulk een hoge dichtheid een rariteit is, dan wel een vrij courante maar moeilijk te detecteren concentratie aan noordse stormvogels. Wat we wel zeker weten is dat de hoge aantallen van 28 november 2005 verhoudingsgewijs een veel te groot gewicht toekennen aan de maand november en het jaar 2005 bij het bepalen van seizoensale of lange-termijn trends, en dat dus een algemener en veelzeggender beeld wordt verkregen zonder deze telling.

Figuur 2. Seizoenaal patroon van het aantal aanwezige noordse stormvogels op het BNZ, opgesplitst per zone (zone 1: 0-10 nautische mijl / zone 2: 10-20 nautische mijl / zone 3: >20 nautische mijl).

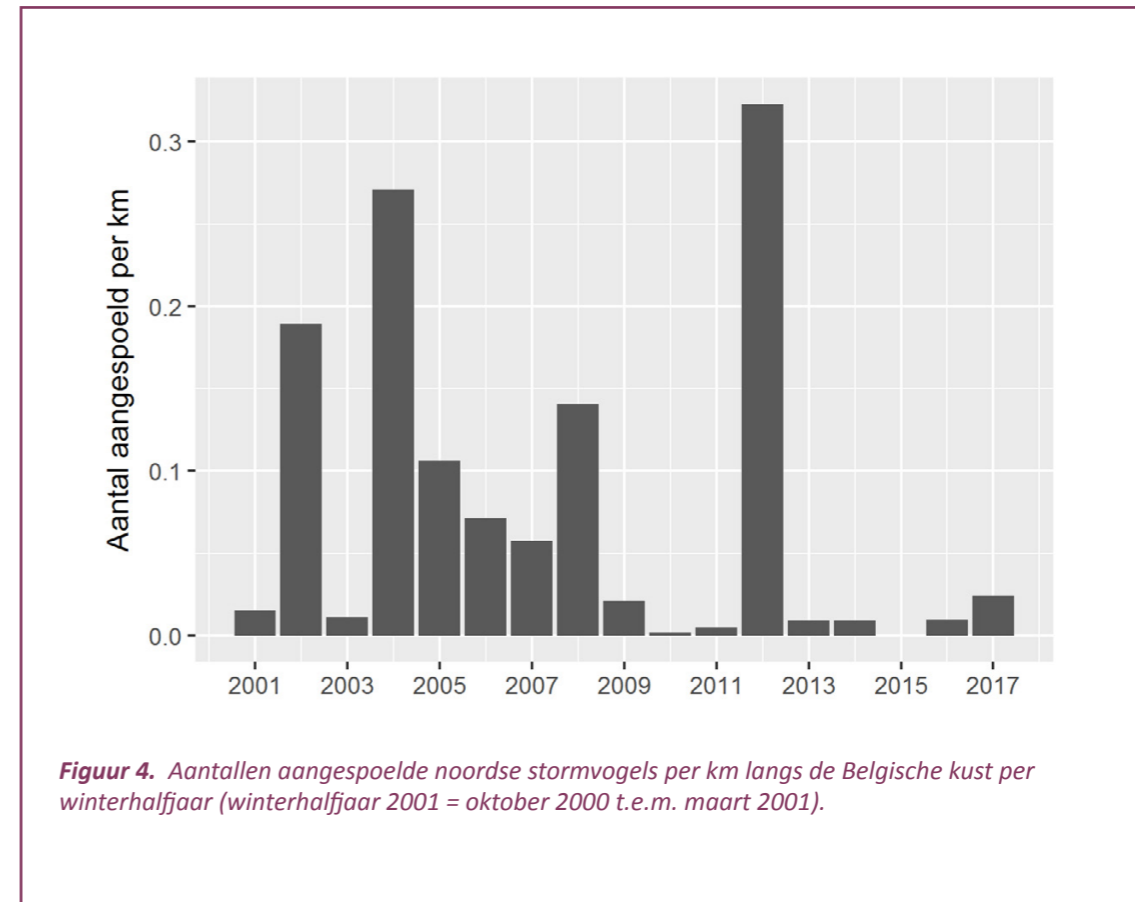
Typisch vliegbeeld van een ‘lichte’ noordse stormvogel met plomp lichaam, zware kop en rechte vleugels, in beweging vallen bovendien ook de snelle, stijve vleugelslagen op – Hilbran Verstraete

Verder is het interessant om weten dat de aantallen noordse stormvogels op zee de laatste jaren heel laag uitvallen. Er is een heuse breuk in de geschatte aantallen, met geregeld meer dan 3000 vogels tot en met de winter van 2008, en sindsdien nog maximaal 600 vogels in de winters 2012 en 2014 (Figuur 3 - links).

Nu is het wel zo dat deze breuk ongeveer samenvalt met een verandering in monitoringstrategie. Na 2008 werd er verhoudingsgewijs heel wat meer geteld in het oostelijk deel van het BNZ in functie van de windparkmonitoring, en minder in het gebied rond de hinderbanken. Daarom controleerden we of deze trend zich ook afspeelde in de zones dicht bij de kust, alwaar de inspanning meer continu is gebleven. Uit het rechterpaneel in Figuur 3 blijkt dit ondanks de veel minder hoge aantallen inderdaad het geval, hoewel de aantalspiek in 2012 hier sterker naar voor komt.

Bovendien is er een opvallende parallel tussen de aantallen aanwezig in zones 1 & 2 van het BNZ en het aantal aangespoelde vogels langsheen de Belgische kust. Zo werden tijdens de piekwinters 2002, 2004, 2008 & 2012 (Figuur 3 - rechts) ook beduidend hogere aantallen dode noordse stormvogels opgeraapt tijdens de 'beached bird surveys' (Figuur 4). Anderzijds werden de sterk verhoogde dichtheden op zee in 2007 helemaal niet weerspiegeld door een verhoogd aantal aangespoelde vogels.

Tot slot varieert het aandeel donkere noordse stormvogels op het BNZ seizoensaal, en zijn de verhoudingen sterk in lijn met deze gerapporteerd door Camphuysen & Leopold (1994). Tijdens de tellingen op het BNZ in het winterhalfjaar werd 3,0% van de vogels opgeschreven als 'donker', tegenover slechts 0,4% in het zomerhalfjaar. Dit aandeel varieert ook van jaar tot jaar, en bedroeg in sommige winters meer dan 6% (1997, 2006 en 2012). Blijkbaar was de instroom van arctische broedvogels in die jaren groter dan normaal.

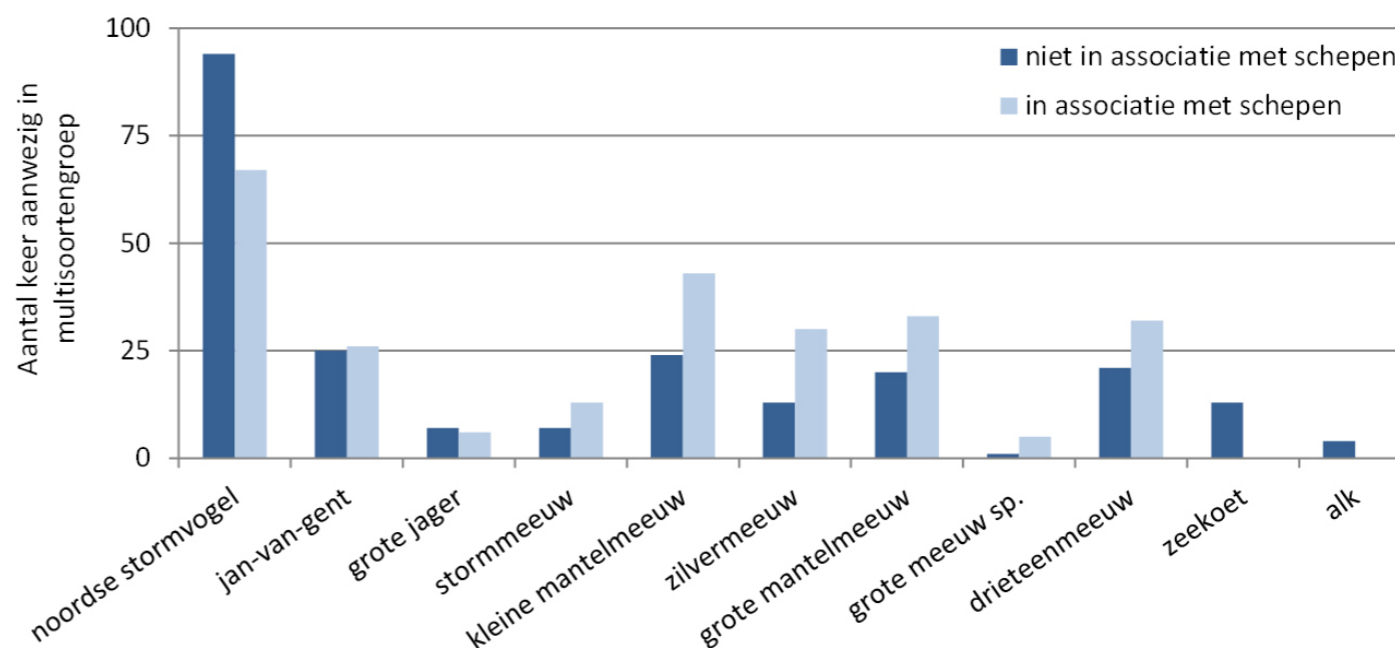
Associatie met visserij en andere zeevogels

Noordse stormvogels worden vaak waargenomen nabij vissersboten, waar ze profiteren van visafval. Op het BNZ is dit het geval voor 21% van alle getelde vogels, soms in groepen van 400 tot 500 vogels. Ook de enorme concentratie noordse stormvogels op 28 november 2005 waarvan eerder sprake was, bevond zich wellicht niet toevallig in de relatieve nabijheid (8 km) van een vissersboot die op zich al 450 noordse stormvogels, 70 jan-van-genten, 100 drieteenmeeuwen en honderden grote meeuwen rond zich had verzameld. Vaak worden op zee concentraties vogels gezien waarvan vermoed wordt dat deze zijn ontstaan als gevolg van visserij-activiteit maar welke niet meer rechtstreeks aan een vissersboot te linken zijn.

Tijdens de zeevogeltellingen op het BNZ waren noordse stormvogels aanwezig in 161 multisoortengroepen (groepen of concentraties zeevogels van meerdere soorten). Hiervan bevonden er zich 67 achter of rond een vissersboot. Noordse stormvogels blijken ook het vaakst geassocieerd met zeevogels die net als zichzelf graag rond vissersboten vertoeven, zijnde: jan-van-gent (32%), zilvermeeuw (27%), kleine mantelmeeuw (42%), grote mantelmeeuw (33%) en drieteenmeeuw (33%) (Figuur 5). Opvallend is dat noordse stormvogels ook weg van schepen vaak geassocieerd waren met grote meeuwen, vaker dan men zou verwachten op basis van hun minder offshore voorkomen. Dit doet opnieuw vermoeden dat veel van de waargenomen multisoortengroepen op zee tot stand zijn gekomen als gevolg van visserij, waarna de betrokken soorten nog een tijdje samen blijven rondhangen.

Groepje van drie 'lichte' noordse stormvogels – Hilbran Verstraete

Figuur 5. Overzicht van de meest courant voorkomende soorten in associatie met noordse stormvogel, al dan niet in de buurt van schepen (hoofdzakelijk vissersboten).

Noordse stormvogel als milieu-indicator

Noordse stormvogels foerageren het liefst door al zwemmend kleine organische partikels van het wateroppervlak te pikken. Jammer genoeg verwarren ze kleine plastic deeltjes vaak met eetbaar materiaal. Zo had niet minder dan 95% van de 240 noordse stormvogels die tussen 2002 en 2013 langs de Belgische kust aanspoelden plastic in de maag (eigen data INBO). Noordse stormvogels zijn daarom, maar ook gezien hun algemeen en wijd verbreide voorkomen, de ideale indicator voor plasticvervuiling op zee. In 2002 werd via de OSPAR conventie een ecologische doelstelling geformuleerd die luidt dat niet meer dan 10% van de noordse stormvogels meer dan 0,1 gram plastic in de maag mag hebben. Deze doelstelling is in de Noordzee alvast nog lang niet bereikt, want sinds 2000 blijft dit percentage hangen rond de 60% (OSPAR 2017). Anderzijds laten de laatste data uit Nederland wel een bescheiden maar significante daling zien in de hoeveelheid plastic in de magen van aangespoelde noordse stormvogels (Van Franeker et al. 2017).

Dankwoord

We bedanken VLIZ, KBIN, DAB Vloot en BELSPO voor de vele uren scheepstijd op de onderzoeksschepen Zeeleeuw, Simon Stevin en Belgica, en alle bemanningsleden voor de samenwerking. Daarnaast bedanken we alle vrijwilligers (in het bijzonder Walter Wackenier) voor hun welkome hulp tijdens het tellen van zeevogels.

Referenties

- Camphuysen, C.J. & Leopold, M.F. (1994). *Atlas of seabirds in the southern North Sea*. NIOZ, Texel.
- JNCC (2017). *Northern fulmar Fulmarus glacialis*. Online beschikbaar: <http://jncc.defra.gov.uk/page-2868>
- Mitchell, P.I., Newton, S.F., Ratcliffe, N. & Dunn, T.E. (2004). *Seabird populations of Britain and Ireland. Results of the seabird 2000 census (1998-2002)*. T & A D Poyser, London.
- OSPAR (2017). *Plastic Particles in Fulmar Stomachs in the North Sea*. Online beschikbaar: <https://oap.ospar.org/en/ospar-assessments/intermediate-assessment-2017/pressures-human-activities/marine-litter>
- Salomonson, F. (1965). *The geographical variation of the fulmar (Fulmaris glacialis) and the zones of marine environment in the North Atlantic*. *The Auk* 82(3): 327-355.
- Stone, C.J., Webb, A., Barton, C., Ratcliffe, N., Reed, T.C., Tasker, M.L., Camphuysen, C.J. & Pienkowski, M.W. (1995). *An atlas of seabird distribution in north-west European waters*. Joint Nature Conservation Committee, Peterborough.
- Van Franeker, J.A., Kühn, S. & Meijboom, A. (2017). *Fulmar Litter EcoQO monitoring in the Netherlands - Update 2016*. Research Report C053/17. Wageningen University, Den Helder.

'Donkere' noordse stormvogel in vlucht, met grijze kop en lichaamsveren – Hilbran Verstraete

Broedende grote meeuwen in de gemeente Zedelgem

Eric Stienen [erik.stienen@inbo.be - Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek] en Hans Matheve [Universiteit Gent, Vakgroep Biologie]

Kleine mantelmeeuw - Glenn Vermeersch

De laatste jaren is er veel veranderd in de Vlaamse broedpopulaties van zilver- en kleine mantelmeeuw, veler 'grote meeuwen' genoemd (Stienen et al. 2017). Tot 2013 broedden beide soorten verder uitsluitend in Zeebrugge en Oostende, maar door (i) vernietiging van belangrijke delen van hun broedhabitat en (ii) verstoring door de vos kwamen die populaties (en vooral die in Zeebrugge) vanaf 2012 onder grote druk te staan. Als

gevolg hiervan nam het aantal broedparen in Vlaanderen na 2011 (toen er 7827 paar grote meeuwen in Vlaanderen broedden) in eerste instantie sterk af. In 2014 bereikte de meeuwenpopulatie een dieptepunt en broedden er nog 2809 paar grote meeuwen in Vlaanderen. Hoewel het aantal broedparen afnam, nam het aantal broedlocaties sterk toe. De meeuwen die niet meer in Zeebrugge terecht konden, gingen op zoek naar alter-

natieve broedplaatsen (zie Stienen et al. 2017 voor meer details). Er ontstonden nieuwe kolonies en op sommige plaatsen werd er ook solitair gebroed. Onder andere in Brugge, Oostende en Zedelgem ontstonden grotere kolonies van meer dan 100 broedparen. Daarnaast werden in vrijwel alle kustgemeentes, waar tot dan toe nog geen meeuwen gebroed hadden, vanaf 2010 kleinere aantallen (vaak solitair) broedende meeuwen vastgesteld. Waarnemingen van gekleurringde individuen maakten duidelijk dat vooral Zeebrugse meeuwen zich hadden verspreid over de Vlaamse kust (Stienen et al. 2017). De Oostendse meeuwen daarentegen blijven voorlopig meer trouw aan Oostende, maar hebben zich wel deels verplaatst binnen de gemeente. Ook in het binnenland, met name in Gent en Antwerpen, namen de aantallen toe maar die toename is waarschijnlijk niet gerelateerd aan de veranderingen aan de kust. Hier werden immers tot nu toe nog geen broedgevallen vastgesteld van gekleurringde meeuwen afkomstig van de kust (Stienen & Martens 2016, Stienen et al. 2017). Vanaf 2015 neemt de Vlaamse populatie weer toe en in 2017 broedden er bijna 5000 paar grote meeuwen in Vlaanderen.

INBO probeert de veranderingen in de meeuwenpopulaties zo goed mogelijk op te volgen. Er worden tellingen gedaan in de belangrijkste kolonies, er worden gegevens verzameld over het aantal gemelde nesten in de woonkernen van de verschillende kustgemeentes en het aantal kuikens dat wordt binnengebracht bij de verschillende Vogelopvangcentra in Vlaanderen wordt jaarlijks opgevraagd. Alleen de kolonie in Zedelgem werd tot 2017 nooit geteld. Weliswaar was bekend dat er hier sinds 2012 grote meeuwen broedden, maar het exacte aantal broedparen was onbekend. Er waren schattingen bekend van de grootte van de Zedelgemse populatie, maar die liepen uiteen van enkele tientallen tot duizenden broedparen. Er was bovendien geen informatie beschikbaar over de soortsaamenstelling noch van de herkomst van deze individuen.

Op vraag van de milieudienst van de gemeente Zedelgem is op 10 mei 2017 een telling uitgevoerd van het aantal broedende meeuwen in de gemeente Zedelgem. Er werden vier verschillende locaties bezocht, telkens daken van bedrijven waar in eerdere jaren broedende meeuwen waren vastgesteld. De betrokken bedrijven (CNH Industrial, Packo Agri, Packo Inox NV en M-Design Benelux BVBA) hadden toestemming gegeven om hun daken te betreden of eventueel middels een hoogwerker de daken te mogen overzien. Op de aanwezige daken werd het aantal nesten met eieren geteld (lege nesten werden niet meegerekend) en werd de verhouding tussen de soorten geschat. Als er gekleurringde meeuwen werden gezien werden de ringcodes afgelezen met een telescoop.

Zilvermeeuw - Glenn Vermeersch

Resultaten

In totaal werden er 296 nesten geteld, waarvan 204 (68,9%) van kleine mantelmeeuw en 92 (31,1%) van zilvermeeuw (Tabel 1). De meeste nesten (78% van alle nesten) werden aangetroffen op de daken van CNH Industrial. Op de daken van de overige bedrijven waren de aantallen eerder beperkt.

Tabel 1. Aantal nesten van kleine mantelmeeuw en zilvermeeuw per locatie in de gemeente Zedelgem in 2017

Locatie	Kleine mantelmeeuw	Zilvermeeuw	Totaal
CNH Industrial	160	71	231
Packo Agri	29	8	37
Packo Inox	12	9	21
M-Design	3	4	7
Totaal	204	92	296

Er werden 6 individuen afgelezen die een blauwe kleuring droegen afkomstig van het ringproject van het INBO en 3 individuen van het project van Roland-Jan Buijs (Nederland). De geringde meeuwen waren deels afkomstig uit de kolonies in Zeebrugge en Oostende, en deels uit kolonies in het zuidwesten van Nederland (zie Tabel 2). Eén individu was geringd in Zele-Heikant waar zich echter geen broedkolonie bevindt. Deze meeuw werd als adult geringd in mei 2014 en was waarschijnlijk op foerageertocht vanuit een kolonie in Zuidwest-Nederland.

Van ringaflezingen in de kolonies van Zeebrugge en Oostende weten we dat het vooral de jonge vogels zijn, die een viertal jaar nadat ze geboren zijn op zoek gaan naar een nestplaats in de ruime omgeving van hun geboorteplek (Stienen et al. 2017). Dat lijkt hier ook het geval te zijn. Een behoorlijk deel van de aflezingen in Zedelgem betreft namelijk vogels die geringd zijn als kuiken (pullus) en die daarna nooit zijn waargenomen op hun geboorteplek noch in andere kolonies. Wanneer een individu eenmaal een nestplaats heeft gekozen, blijft die in principe trouw aan de gekozen nestplaats. Alleen in het geval dat de nestplaats verdwijnt of er sterke verstoring plaatsvindt, wordt er wel veranderd van nestplaats. Het is daarom opvallend dat er in Zedelgem ook drie meeuwen werden gezien die in het verleden in Zeebrugge hadden gebroed of tenminste in de broedperiode regelmatig in Zeebrugge waren gezien. De kolonie in Zeebrugge heeft vooral vanaf 2012 sterk te lijden gehad onder verstoring en predatie door vossen

en bovendien verdwenen er na 2013 grote stukken historisch broedgebied (Stienen et al. 2017). Blijkbaar heeft een deel van de verstoorde vogels een nieuwe nestplaats gevonden in Zedelgem. Stienen et al. (2017) hadden al vastgesteld dat er na 2013 relatief veel Zeebrugse vogels waren verhuisd naar allerlei gemeentes langs de Belgische kust of zich hadden aangesloten bij bestaande kolonies in het noorden van Frankrijk en het zuidwesten van Nederland. De connectie met Zedelgem is dus nieuw. Overigens komt het aandeel van kleine mantelmeeuw in de meeuwenpopulatie (69%) ook goed overeen met de soortensamenstelling in Zeebrugge, waar de verhouding al 15 jaar rond de 70% kleine mantelmeeuw schommelt (Stienen et al. 2017). Het is dus aannemelijk dat de ringaflezingen een behoorlijk representatief beeld geven van de herkomst van de Zedelgemse populatie en dat die kolonie voor een belangrijk deel is ontstaan door verplaatsingen van jonge en volwassen vogels afkomstig uit Zeebrugge.

Tabel 2. Informatie over de herkomst en leeftijd van de gekleurde grote meeuwen die in Zedelgem werden afgelezen.

Code	Soort	Ringplaats	Leeftijd bij ringen & jaar van ringen	Opmerking
Blauw 10	Kleine mantelmeeuw	Zele-Heikant, België	adult 2014	
Blauw CYAF	Zilvermeeuw	Zeebrugge, België	pullus 1999	broedend te Zeebrugge van 2009-2013
Blauw DVAK	Kleine mantelmeeuw	Zeebrugge, België	pullus 2006	
Blauw LVAL	Kleine mantelmeeuw	Zeebrugge, België	pullus 2009	gezien te Zeebrugge in 2014
Blauw NLAZ	Kleine mantelmeeuw	Zeebrugge, België	adult 2011	broedend te Zeebrugge van 2011-2012
Blauw TSAP	Kleine mantelmeeuw	Oostende, België	pullus 2011	
Blauw YNAN	Zilvermeeuw	Zeebrugge, België	pullus 2012	
Rood T5	Kleine mantelmeeuw	Moerdijk, Nederland	pullus 2007	
Zwart DC	Kleine mantelmeeuw	Vlissingen-Oost, Nederland	pullus 2008	

Problemen en maatregelen

Via gesprekken met medewerkers van de betrokken bedrijven werd duidelijk dat alle bedrijven in meer of mindere mate last ondervonden van de broedende meeuwen.

- Bij CNH Industrial was er sprake van een ophoping van etensresten en nestmateriaal op de daken die door de meeuwen werden gebruikt. Het bedrijf zou jaarlijks enkele containers met afval moeten afvoeren. In de kuikenfase was er bovendien soms sprake van agressie (schijnaanvallen) ten aanzien van medewerkers en sprongen er wel eens kuikens van de daken die dan op de rijweg liepen en werden doodgereden.
- Bij Packo Inox en Agri stoorde men zich vooral aan de uitwerpselen en waren er klachten vanuit de naburige woonkern over lawaaihinder.
- Bij M-Design waren de problemen momenteel beperkt, maar hadden er volgens de eigenaar in de jaren voordien duizenden meeuwen (onduidelijk in hoeverre deze schatting realistisch is) gebroed die zorgden voor een enorme hoeveelheid afval (uitwerpselen, nestmateriaal, etensresten), lawaaihinder en agressie.

Alle bedrijven hadden in het verleden reeds gepoogd om de meeuwen weg te krijgen of proberen dit nog altijd. We geven hierbij mee dat verstoring van broedende meeuwen en de vernietiging van nesten wettelijk verboden is, tenzij daarvoor een uitzondering werd bekomen bij ANB.

- CNH Industrial had geprobeerd om de meeuwen af te schrikken (o.a. met geluid en frequente verstoring van de daken) maar alle maatregelen hielpen slechts tijdelijk. Afbraak en vernieuwing van de oude asbestdaken zorgde in eerste instantie voor een afname van het aantal broedkoppels, maar anno 2017 werd er ook op de nieuwe dakdelen gebroed.
- Bij Packo Inox/Agri werden in het verleden eieren geprikt zodat die onvruchtbaar worden.
- M-Design had op grote schaal de meeuwen verstoord (zowel tijdens het broedseizoen als daarbuiten) waarbij een heel scala aan technieken was gebruikt (geluid van roofvogels, afschieten van vuurpijlen, ...). Ook werden jaren na elkaar (en nog altijd) systematisch en op regelmatige basis alle nesten verwijderd.

Het is onduidelijk of het aantal meeuwen op het Zedelgemse grondgebied is afgenomen door de versturende maatregelen die door de bedrijven in de voorbije jaren werden genomen. Enerzijds omdat we niet weten hoe realistisch de eerdere schatting ("duizenden broedende meeuwen") op de daken van M-Design is. De aanwezigheid van louter rustende meeuwen kan een vertekend beeld gegeven hebben. Anderzijds omdat de verstoorde meeuwen zich ook naar andere daken (bijvoorbeeld van CNH Industrial) kunnen hebben verplaatst, waardoor de totale aantallen mogelijk niet zijn afgenomen.

Zilvermeeuw - Glenn Vermeersch

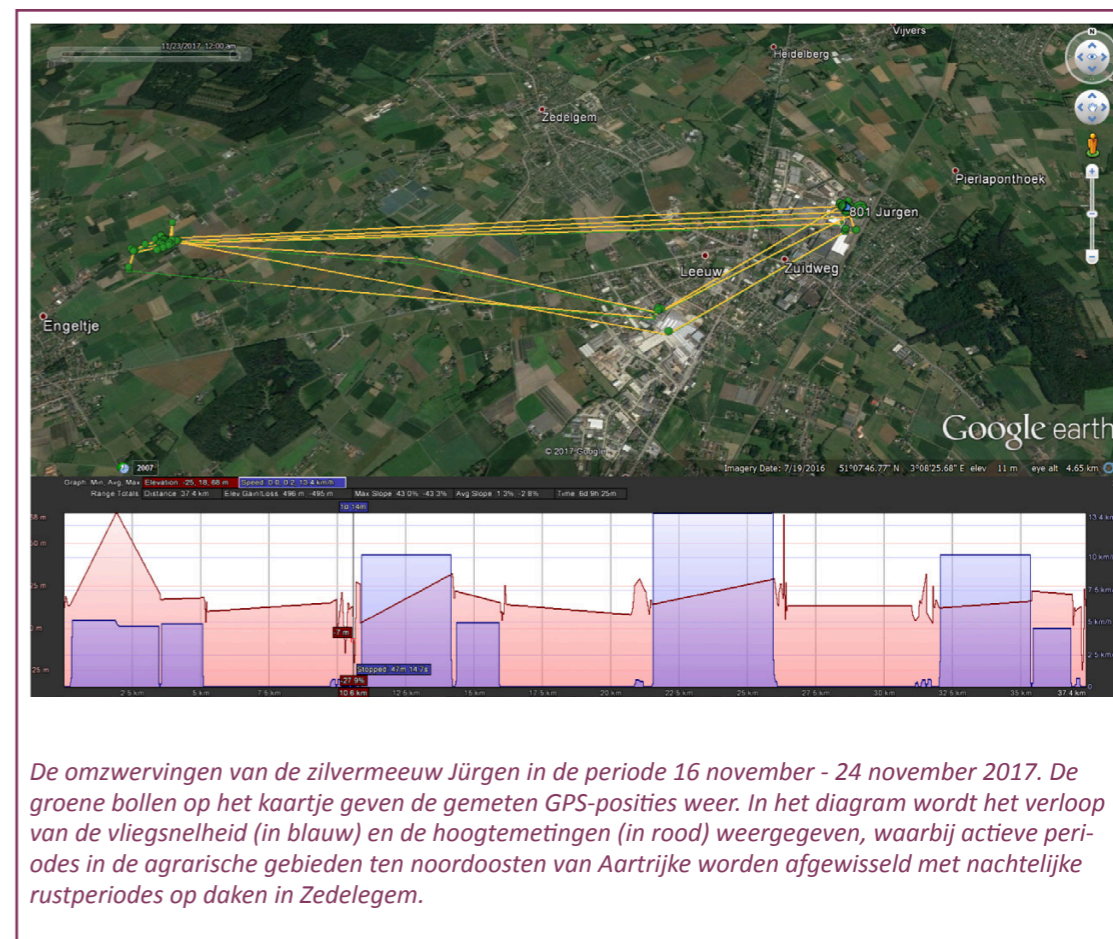
Zedelgense daken als geschikt broedgebied

Het is niet helemaal duidelijk wat Zedelgem zo aantrekkelijk maakt voor grote meeuwen. Wat in eerste instantie waarschijnlijk een rol speelde is de aanwezigheid van oude, slecht onderhouden asbestdaken. Die daken bieden een ideale ondergrond om nesten te bouwen, zeker wanneer er her en der wat vegetatie staat. Maar ook nu die daken recentelijk grotendeels zijn vernieuwd, blijven de meeuwen er broeden (of pogingen doen hiertoe). Naast broedgelegenheid hebben de meeuwen voldoende voedsel nodig. In principe kunnen ze dat halen in de ruime omgeving van het nest (tot vele tientallen kilometers daarvandaan) en verschilt het aanbod dus niet zoveel van het aanbod voor de Oostendse en Zeebrugse broedvogels. Het voedsel wordt gezocht in erg divers habitat zoals weilanden, akkers, stedelijke gebieden, zee (vissersboten), strand en industrie (zie Stienen et al. 2016). Mogelijk zorgde de aanwezigheid van het slachthuis in Zedelgem (actief tot 2012) in eerste instantie nog voor een extra aantrekking.

Het is niet onwaarschijnlijk dat meeuwenkolonies ontstaan via de kennis die de vogels opdoen uit hun verblijf in de rustgebieden. Deze kunnen soms op grote afstand van de kolonies liggen. Door de aanwezigheid van grootschalige bedrijven heeft Zedelgem relatief grote oppervlaktes aan rustige daken die uitermate geschikt zijn als rustgebied. Ook buiten het broedseizoen trekken die waarschijnlijk grote aantallen meeuwen aan, maar tellingen van het aantal rustende meeuwen ontbreken vooralsnog. Wanneer die vogels eenmaal ondervinden dat die daken rustig en predatorvrij zijn en in de omgeving voedsel voorradig is, zullen er vanzelf enkele individuen overgaan tot broedpogingen op die locatie. Tijdens onze aanwezigheid op de daken van CNH Industrial stelden we vast dat de kolonievogels zich concentreerden op een bepaald deel van het bedrijf, maar dat er ook veel grote meeuwen (vooral jonge vogels) rustten op de overige daken.

Zedelgense daken als rustgebied

Het Lifewatch onderzoek van INBO, UGent, UAntwerpen, VLIZ en UvA waarbij grote meeuwen werden uitgerust met GPS-zenders van het type UvA-BITS (Stienen et al. 2016) laat zien dat de daken in Zedelgem ook buiten het broedseizoen regelmatig gebruikt worden door grote meeuwen. De zilvermeeuw Jürgen bijvoorbeeld, bevond zich van 16 november tot 24 november in Zedelgem (Figuur 1). In de namiddag van 16 november bezocht hij een akker/weiland ten westen van Zedelgem om te foerageren. Rond 15 uur vloog hij richting Zedelgem. Rond 16 uur heeft hij kort (ongeveer een uur)

gerust op een dak van een bedrijf vlak bij de Kuilputstraat om daarna door te vliegen naar één van de daken van CNH Industrial waar hij de nacht heeft doorgebracht. De volgende dag vloog hij rond 9 uur 's ochtends weer naar hetzelfde agrarische gebied ten westen van Zedelgem. De dagen daarna werd exact datzelfde patroon gevolgd, namelijk: overdag foerageren, in de namiddag kort rusten aan Kuilputstraat en dan slapen op New Holland. Jürgen doet dit feitelijk al elke winter sinds hij in de zomer van 2013 werd gevangen op de vismijn van Oostende. Ook een aantal andere gezenderde zilvermeeuwen (Wendy, Stephanie, Mia, Fien, Dré en Claude) maken in de winter regelmatig gebruik van de daken in Zedelgem en ook zij foerageren vooral in het agrarisch gebied rond Aartrijke. Andere individuen komen slechts sporadisch of zelfs nooit in Zedelgem. In totaal werden er 29 gezenderde zilvermeeuwen 1 keer of meerdere keren waargenomen in of rond Zedelgem, wat maar liefst 76% van alle gezenderde zilvermeeuwen is. Dit zijn dus geen Zedelgense broedvogels, maar individuen die in Zeebrugge of Oostende broeden en slechts op winterbezoek waren in Zedelgem. Van de 112 Kleine

mantelmeeuwen die in Oostende, Zeebrugge en Vlissingen als broedvogel gevangen en gezenderd werden, bezocht 42% tijdens de trekperiodes (maart-april en augustus-oktober) één of meerdere keren Zedelgem en omgeving. Kleine mantelmeeuwen lijken de gemeente Zedelgem vooral te gebruiken als rustplaats en niet zozeer om te foerageren in de omliggende agrarische gebieden.

Conclusies

In vergelijking met het aantal broedparen in Zeebrugge, Oostende en Brugge is het huidige aantal broedende meeuwen in Zedelgem eerder beperkt. Mogelijk worden de daken in Zedelgem wel frequent gebruikt door rustende meeuwen, maar daarover zijn geen cijfers bekend.

Het onderzoek toont aan dat de kolonie in Zedelgem een connectie heeft met naburige kolonies, tot in Nederland toe. Het is aannemelijk dat Zedelgem vooral verstoorde broedvogels en jonge vogels uit Zeebrugge heeft aangetrokken. Het feit dat er maar 9 geringe individuen werden waargenomen laat echter niet toe om hierover kwantitatieve uitspraken te doen.

De Zedelgemse 'case' maakt nogmaals duidelijk dat grootschalige verstoring op de ene plaats gemakkelijk kan leiden tot vestiging op een andere plaats. Zeker zilvermeeuwen gaan daarbij geregeld over tot solitair broeden (dus niet langer in kolonieverband) en vestigen zich soms in woonkernen. Aangehouden verstoring kan lokaal de gewenste effecten opleveren, maar leidt op grotere schaal meestal tot verplaatsing van de problemen. In feite is dit een grootschalig fenomeen dat zich uitstrekt over de gehele metapopulatie (d.i. Noord-Frankrijk, België, Zuidwest- Nederland en Zuidoost-Engeland). Grote meeuwen kunnen meer dan 20 jaar oud worden en zullen na verstoring op zoek gaan naar nieuwe broedgelegenheid of zullen zich aansluiten bij bestaande kolonies binnen de metapopulatie. Momenteel staan de belangrijkste Vlaamse kolonies in Zeebrugge, Oostende en Brugge onder grote druk waardoor het erg waarschijnlijk is dat het aantal broedparen elders langs de kust en in het binnenland in de toekomst nog zullen toenemen.

Onderzoek met GPS-zenders maakt duidelijk dat de daken in de gemeente Zedelgem veelvuldig worden gebruikt om te rusten en te slapen. Dat geldt waarschijnlijk niet alleen voor Zedelgem, maar voor geheel West-Vlaanderen waar rustige platte daken in

overvloed zijn (denk bijvoorbeeld aan industriegebieden en winkelzones). Het blijft voorlopig de vraag hoeveel grote meeuwen gebruikmaken van platte daken en in welke mate dat aanleiding kan geven tot het ontstaan van nieuwe broedgebieden voor grote meeuwen.

Referenties

Stienen, E.W.M., Desmet, P., Aelterman, B., Courtens, W., Feys, S., Vanermen, N., Verstraete, H., Van de walle, M., Deneudt, K., Hernandez, F., Houthoofd, R., Vanhoorne, B., Bouten, W., Buijs, R.-J., Kavelaars, M., Müller, W., Herman, D., Matheve, H., Sotillo, A., & Lens, L. (2016). *GPS tracking data of Lesser Black-backed Gulls and Herring Gulls breeding at the southern North Sea coast*. *ZooKeys* 555: 115-124.

Stienen, E. & Martens, D. 2016; *Telling van de meeuwenpopulatie in de omgeving van Ouland in de Antwerpse haven*. *Vogelnieuws* 26: 22-25.

Stienen, E., Courtens, W., Van de walle, M., Vanermen, N. & Verstraete, H. (2017). *Monitoring van kustbroedvogels in de SBZ-V 'Kustbroedvogels te Zeebrugge-Heist' en de westelijke voorhaven van Zeebrugge tijdens het broedseizoen 2016*. *Rapporten van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, 2017(21)*.

De 3 BV's: Algemene, Bijzondere en Schaarse Broedvogels: een stand van zaken

Glenn Vermeersch [glenn.vermeersch@inbo.be], Anny Anselin, Hannes Ledegen, Gerald Driessens & Thierry Onkelinx

Porseleinhoen – Glenn Vermeersch

In 2017 werden heel wat veranderingen doorgevoerd in het ABV- en het BBV-project. De invoer van ABV verloopt nu via meetnetten.be en voor het BBV-project werd er een grotere focus gelegd op het alom bekende waarnemingen.be. Een grondige evaluatie van de overstap volgt nog in een volgend nummer van Vogelnieuws, maar de eerste resultaten zijn veelbelovend. Ook dit jaar was het enthousiasme van alle tellers geweldig en werd er veel waardevolle data verzameld. Vooral wat de ABV-data betreft,

blijkt de overstap naar meetnetten.be een stap voorwaarts te zijn geweest. In deze bijdrage behandelen we enkele resultaten en nog te zetten stappen voor de 3 projecten. Voor het eerst gebundeld in één artikel. Dat is ook logisch omdat INBO in de toekomst naar één jaarlijkse broedvogel-rapportage wilt evolueren met daarin alle beschikbare data uit de verschillende projecten.

EBBA 2 – de nieuwe Europese broedvogelatlas

In november/december leverde INBO in samenwerking met Natuurpunt data voor de nieuwe Europese broedvogelatlas nadat eerder al een pilootproject was gerealiseerd. In een eerste fase dienden we een lijst van alle soorten broedvogels in Vlaanderen per UTM 50x50 km-hok aan Europa door te geven. Dat is weliswaar een erg ruwe schaal, maar het bleek wel een goede oefening naar de toekomstige Vlaamse broedvogelrapportage toe omdat we beroep moesten doen op een aantal uiteenlopende datasets: ABV-data, data uit waarnemingen.be, geclusterde territoria uit Avimap en data uit de vroegere BBV-databank. Het leverde ons uiteindelijk een erg compleet overzicht op van alle in Vlaanderen broedende vogelsoorten. In een volgende fase zullen we tevens aantalsschattingen per hok opmaken en finaal zullen de Vlaamse data dan bij die van onze Waalse collega's worden gevoegd zodat we een compleet overzicht voor België kunnen doorsturen naar de collega's van het EBBA 2-project.

ABV

De nieuwe invoermodule via meetnetten.be is een succes. Er werden relatief weinig problemen gemeld tijdens de overstap en ook dit jaar zagen we een toename van de gezamenlijke telinspanningen. De ingevoerde data worden weldra gebruikt om de nieuwe trendberekeningen per soort uit te voeren. In het juni-nummer van Vogelnieuws zal je daar volgend jaar meer over kunnen lezen. Ondertussen leverden we al nieuwe gegroepeerde indexen die een samenvattend beeld geven van de evolutie van onze algemene broedvogels. Figuur 1 toont helaas een weinig rooskleurig beeld. Bijna alle groepen nemen licht af, hoewel enkel de landbouwsoorten significant fors achteruit (blijven) gaan.

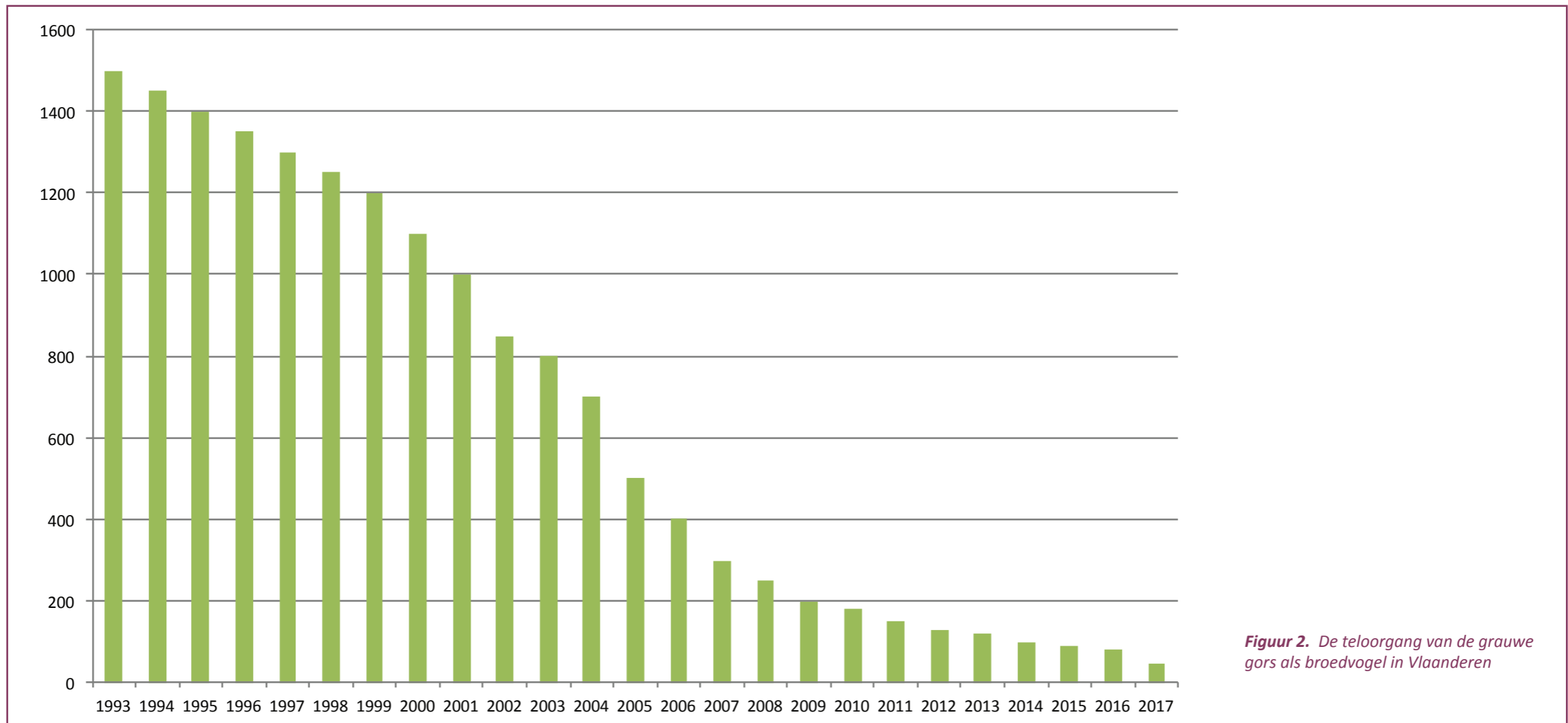
Figuur 1. Gegroepeerde indexen van algemene broedvogels gebonden aan a) bossen, b) diverse habitats (generalisten) en c) landbouw. Generalisten vertonen een stabiele trend, terwijl bossoorten (niet significant) en landbouwsoorten (significant) afnemen. Ook wanneer gegroeperd wordt in functie van standvogels, lange afstandstrekvogels en watervogels zijn de gezamenlijke indexen negatief, maar door de grote spreiding tussen de individuele soorten is de trend wetenschappelijk niet significant.

BBV

In de loop van dit jaar werd, gebruik maken van de al eerder aangehaalde datasets, getracht om de aantalsgrafieken van een aantal BBV-soorten verder te vervolledigen. De extra aandacht die de tellers besteedden aan het doorgeven van de juiste broedcodes is hierbij van onschatbare waarde. Aansluitend bij de negatieve trends voor landbouwsoorten die voortvloeien uit het ABV-project, zal het niemand nog verrassen dat de grauwe gors erg snel terrein verliest. Meer nog, op het recent georganiseerde akkervogelsymposium was de consensus dat de soort binnen enkele jaren uitgestorven zal zijn als broedvogel in Vlaanderen, tenzij er een complete ommekeer volgt in de landbouwsector. Op basis van data van de Werkgroep grauwe gors werd het aantal broedparen in 2017 nog slechts op 45 geschat (Figuur 2).

Grauwe gors - Glenn Vermeersch

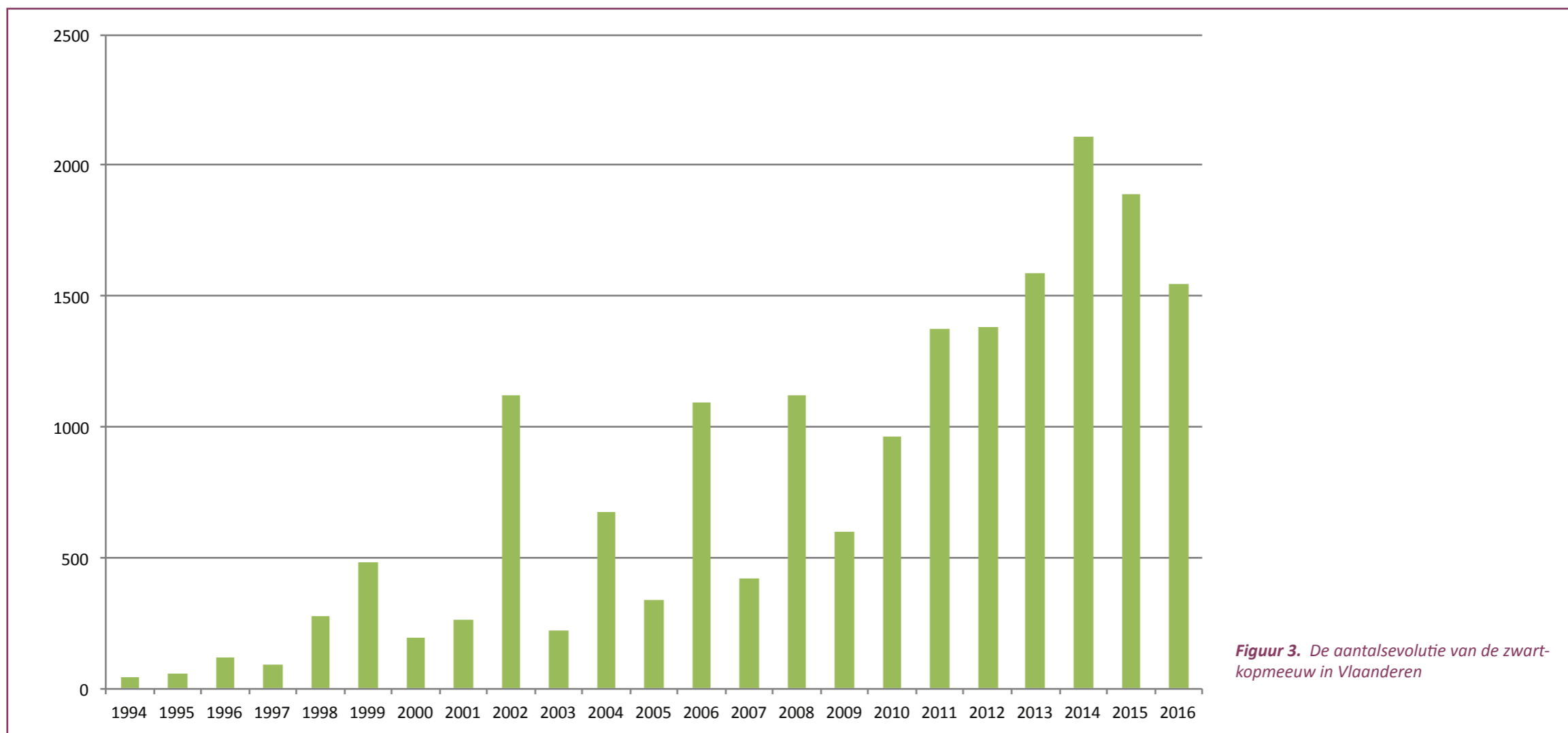

Figuur 2. De teloorgang van de grauwe gors als broedvogel in Vlaanderen

Door langlopende INBO-projecten in de Waaslandhaven en het meeuwen- en sternenonderzoek hebben we een erg goed beeld van alle in Vlaanderen broedende meeuwensoorten. Elders in dit nummer kan ja al lezen dat de grote meeuwensoorten zich verspreid hebben over vele, vaak kleinere kolonies na het verdwijnen van de broedlocaties in de Zeebrugse haven. Terwijl ook kokmeeuwen nog geen populatie-herstel vertonen, vertoont voorlopig alleen de zwartkopmeeuw een positieve trend. De belangrijkste broedlocaties zijn alle gelegen in het Antwerpse havengebied (aan beide zijden van de Schelde) terwijl ook de nieuwe natuurinrichting in het Zwin haar eerste vruchten lijkt af te werpen. Sinds 2013 werden jaarlijks meer dan 1500 broedparen geteld met zelfs >2000 in 2014 (Figuur 3). Afgelezen kleurringen bevestigen dat er een grote uitwisseling bestaat tussen kolonies in onze havengebieden en die in het Nederlandse Deltagebied. De broedvogels van de Antwerpse haven foerageren in belangrijke mate op vers gemeste graslanden in de Antwerpse Noorderkempen.

Zwartkopmeeuw - Glenn Vermeersch

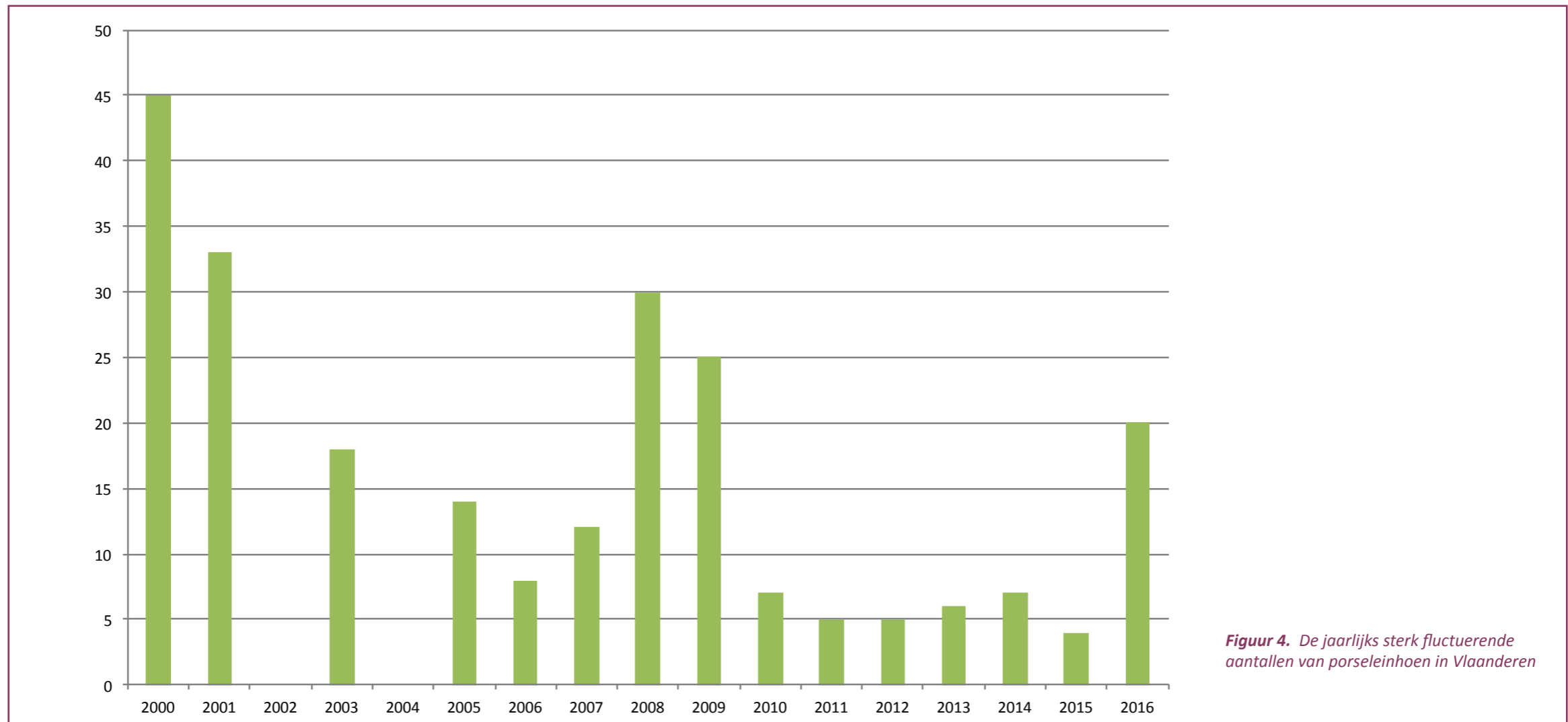

Figuur 3. De aantalsevolutie van de zwartkopmeeuw in Vlaanderen

INBO leverde in 2018 data in het kader van de opmaak van een beschermingsplan voor het porseleinhoen in Vlaanderen. Porseleinhoenen behoren tot de moeilijkst te inventariseren soorten en blijken nog steeds in erg wisselende aantallen voor te komen. De hoge aantallen die gemeld werden tijdens de atlasperiode (in 2000 en 2001) werden enkel benaderd in jaren met een nat voorjaar (hoge waterstanden) zoals in 2008, 2009 en 2016.

Porseleinhoen - Glenn Vermeersch

Figuur 4. De jaarlijks sterk fluctuerende aantallen van porseleinhoen in Vlaanderen

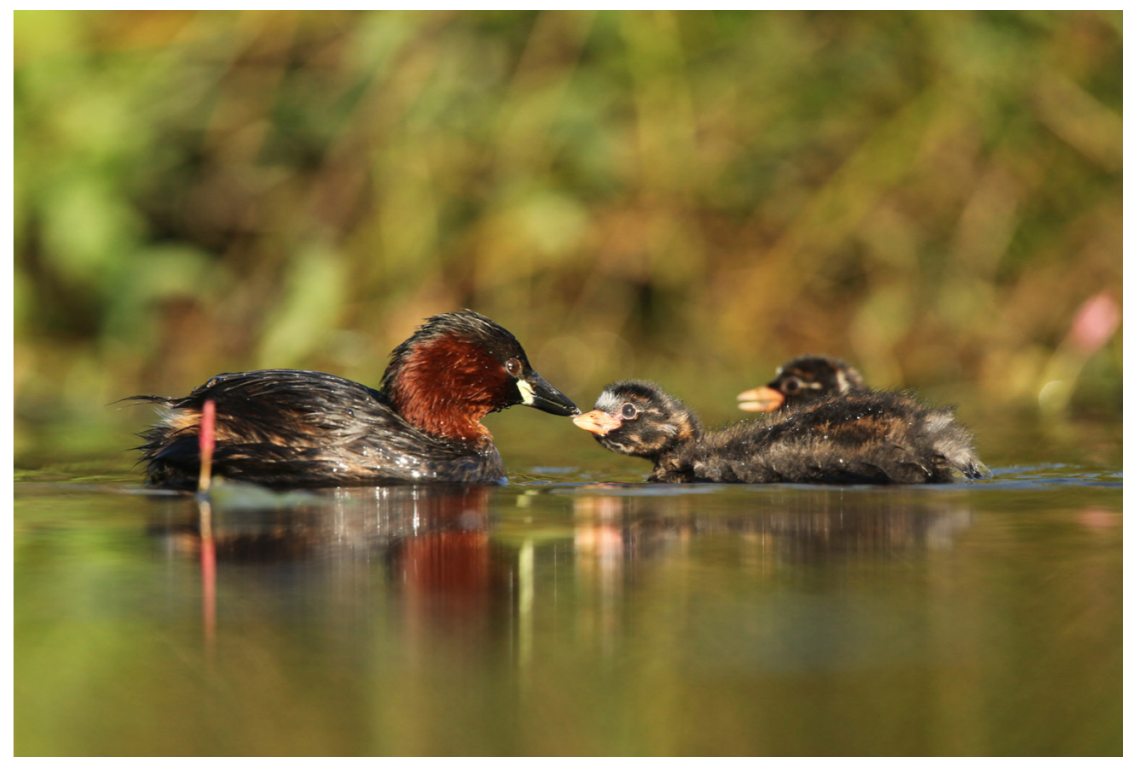
SBV

In een vorig nummer van Vogelnieuws werd al besproken dat een aantal broedvogels in Vlaanderen tussen de mazen van het ABV- en BBV-net vallen. Voor deze soorten is vaak al heel wat data beschikbaar maar springen we net niet ver genoeg om betrouwbare uitspraken te kunnen doen. Hier kan een kleine extra inspanning een wereld van verschil betekenen. Nochtans worden we – oa in het kader van de Europese Vogelrichtlijn – als lidstaat gevraagd te rapporteren over de aantalsontwikkeling van alle inheemse broedvogelsoorten. We dienen dus ook voor die Schaarse Broedvogels (kortweg ‘SBV’) werk te maken van trend- en/of aantalsgrafieken voor Vlaanderen. Natuurpunt en INBO zijn echter van mening dat hiervoor niet meteen een nieuw meetnet moet worden opgestart, maar dat we moeten inzetten op a) ‘data-mining’ van nog steeds verder groeiende gegevensbronnen zoals Avimap en waarnemingen.be en b) extra communicatie naar vrijwillige tellers van Avimap-gebieden én gebruikers van waarnemingen.be om extra aandacht te besteden aan enkele soorten zodat meer data van die soorten kunnen verzameld worden.

In nauw overleg met Natuurpunt Studie werd besloten in 2018 te starten met een proefproject dat zal focussen op broedvogels van open water. Het gaat prioritair om deze soorten: fuut, dodaars, kuifeend, tafeleend en knobbelzwaan, maar ook voor grauwe gans en bergeend beschikken we momenteel niet over goede data die een accurate Vlaamse populatieschatting mogelijk maken. In de komende maanden zal je hierover nog heel wat extra info ontvangen zodat iedereen aan de start van het broedseizoen op de hoogte zal zijn van de manier van werken. Ondertussen wordt in overleg met SOVON werk gemaakt van een ‘clustermodule’ die het voor de lokale vogelwerkgroepen en dus ook ons zal mogelijk maken om losse waarnemingen uit waarnemingen.be mee te verwerken in de cluster-analyses.

Gaai- Glenn Vermeersch

Dodaars- Glenn Vermeersch

Veldkaart		telronde	datum	begintijd	eindtijd
Telgebied:	Verrebroekse Plassen				
Opp [Ha]:	150.4	temperatuur	wind	bewolking	neerslag

Fuut - *Podiceps cristatus*

Soortgroep: Vogels Familie: Futen (Podicipedidae) Status: Inheems, Soort Zeldzaamheid: Algemeen

Kaarten

Begindatum: 2017-01-13 tot 2017-12-13

Gedrag *
 Alle ter plaatse foeragerend roepend toon heatmap Nee Ja

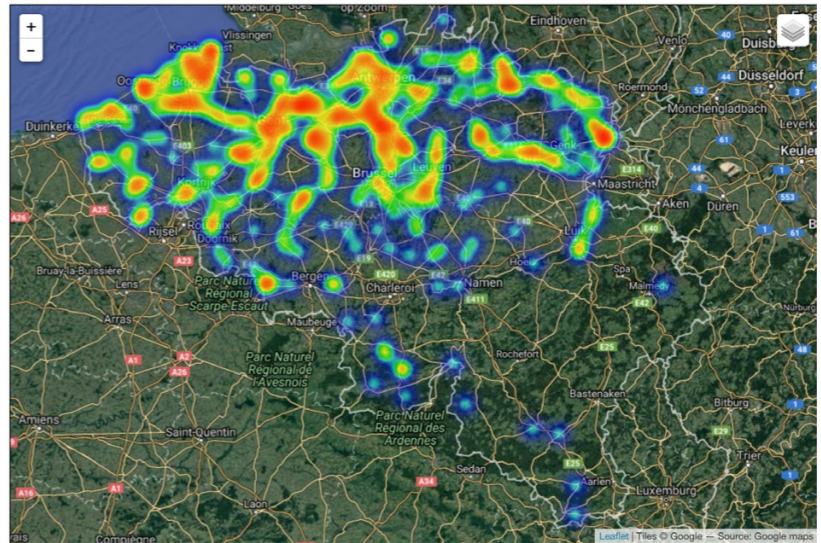
Methode:

Sorteren op: Exemplaren Waarnemingen alleen goedgekeurde waarnemingen

Raster: jaargetijde: Zomer

Andere dan doelsort:

OK

Figuur 5. Data uit Avimap (geclusterde territoria) én waarnemingen.be (in voorbeeld een 'heat map') kunnen wellicht samen worden aangewend om toekomstige populatieschattingen voor soorten als fuut mogelijk te maken.

Conclusie

Broedvogels horen ongetwijfeld tot de best opgevolgde soortengroepen in Vlaanderen, maar alles kan altijd beter. Aanvullend op de grote, reeds lopende projecten (ABV en BBV) zullen INBO en Natuurpunt de komende jaren inzetten op een groep 'SBV-soorten'

door middel van een clustermodule op waarnemingen.be, verdere uitbouw van Avimap-gebieden én intensieve begeleiding van de vrijwillige vogeltellers.

Vogelnieuws is de ornithologische nieuwsbrief van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (INBO). Het INBO is een wetenschappelijk instelling van de Vlaamse Gemeenschap, opgestart op 01/04/06 als fusie van het Instituut voor Natuurbehoud (IN) en het Instituut voor Bosbouw en Wildbeheer (IBW).

Vogelnieuws wil alle vrijwillige medewerkers en geïnteresseerden regelmatig informeren over lopende ornithologische projecten op het INBO.

Verantwoordelijk uitgever:

Prof. Dr. Maurice Hoffmann, administrateur-generaal
Instituut voor Natuur en Bosonderzoek (INBO)

Redactie:

Glenn Vermeersch, Koen Devos, Anny Anselin

Werkten mee aan dit nummer:

Anny Anselin, Christian Boutrouille, Henk Castelijns, Wouter Courtens, Kris Degraeve, Koen Devos, Gerald Driessens, Hannes Ledegen, Hans Matheve, Thierry Onkelinx, Geert Spanoghe, Eric Stienen, Filiep T'Jollyn, Marc Van de walle, Nicolas Vanermen, Glenn Vermeersch, Hilbran Verstraete

Vormgeving:

Nicole De Groof

Algemene informatie

Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (INBO)
Herman Teirlinckgebouw
Havenlaan 88, Havenlaan 88 bus 73, 1000 Brussel.

Tel. 02/430.26.37

info@inbo.be
www.inbo.be

Boomkruiper - Glenn Vermeersch

